

Piotr Hemperek

Kanonistyka polska w 60-leciu wolnej Polski (1918-1978)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 24/1-2, 41-77

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. PIOTR HEMPEREK

KANONISTYKA POLSKA W 60-LECIU WOLNEJ POLSKI (1918—1978)

Treść: Wstęp, I. Ośrodki kanonistyczne i kanoniści, II Prace kanonistów. Zakończenie.

Wstęp

Próba przedstawienia kanonistyki polskiej ostatnich 60 lat w niewielkim z konieczności opracowaniu stanowi przedsięwzięcie dość trudne. Jest to przede wszystkim okres czasu zbyt długi, jeśli się weźmie pod uwagę znaczną liczbę i różnorodność publikacji kanonistycznych, aby opracowanie takie mogło ukazać pełny obraz nauki prawa kanonicznego w Polsce. Jak wynika z pobieżnego przeglądu bibliografii dorobek naukowy polskiej kanonistyki w omawianym okresie liczy kilka tysięcy pozycji. Zmusza to do ogólnego potraktowania tej twórczości, do wskazania jedynie kierunków badań i przykładowej ilustracji większymi publikacjami. W tej sytuacji nie należy od tego opracowania oczekiwać należytej oceny owoców 60-letniej pracy naukowej w dziedzinie prawa kanonicznego. Konieczność ograniczeń może nasuwać uzasadnione wątpliwości — piszący to także nie jest od nich wolny — czy uwzględnione zostało w opracowaniu to, co najbardziej na ukazanie czy podkreślenie zasługiwało.

Określone w tytule ramy czasowe opracowania obejmują dorobek kanonistyczny do ostatniego roku. Znaczną część tego dorobku interesujący się nauką prawa kanonicznego, a w szczególności uprawiający ją kanoniści polscy, znają z własnych obserwacji, co więcej są jego współtwórcami. Fakt ten, jak również brak odpowiedniego dystansu czasowego wobec nowszych publikacji wystarczająco chyba tłumaczy zamiar autora, aby poprzestać na ich zasygnalizowaniu.

Rok 1918, który został przyjęty za punkt początkowy opracowania, jako rok odzyskania przez Polskę niepodległego bytu państwowego, jest niewątpliwie ważną datą także w dziejach nauki polskiej. Dla kanonistyki polskiej wydarzenie to posiada szczególne znaczenie, ponieważ zbiegło się niemal w czasie z wejściem w życie nowego Kodeksu prawa kanonicznego. Natomiast data końco-

wa opracowania nie stanowi — przynajmniej obecnie — przełomowego momentu dla nauki prawa kanonicznego w Polsce. Została wybrana tylko dlatego, że zamyka 60 lat, które upłynęły od tamtego wydarzenia.

Należy stwierdzić, że podejmujący ten temat nie był zdany tylko na własne poszukiwania. Miał do dyspozycji pomoce znacznie ułatwiające wykonanie tego zadania. Istnieje bowiem nie tylko bibliografia prawa kanonicznego, którą zawdzięczamy przede wszystkim długoletniej i żmudnej pracy o. prof. Joachima R. Bara, znakomicie orientująca w rozmiarach i problematyce kanonistyki polskiej.

Są również opracowania, które w całości lub w części dotyczą interesującego nas okresu. Do pierwszych należą bardzo dobre artykuły zmarłego niedawno prof. Jakuba Sawickiego: *Die Entwicklung der Kirchenrechtswissenschaft in Polen 1918—1957*¹ i *Aus kirchenrechtsgeschichtlichem Schrifttum in Polen 1945—1959*². Opracowania dotyczące historii kanonistyki polskiej o znacznie szerszych ramach czasowych zawdzięczamy zmarłemu w 1977 r. ks. prof. Aleksemu Petranemu z KUL-u oraz ks. prof. Tadeuszowi Pawlukowi z ATK. Pierwszy jest autorem dwu ważnych prac z tego zakresu: *Szkolnictwo teologiczne w Polsce*³ i *Prawo kanoniczne w okresie oświecenia oraz w XIX i XX wieku*⁴. Natomiast ks. Pawluk opublikował cenne studium pt. *Z zagadnień kanonistyki polskiej*⁵, będące zwięzłym, ale bogatym w treść zarysem historii kanonistyki polskiej.

Posiadamy także szereg opracowań przeważnie o charakterze okolicznościowym i informacyjnym, prezentujących poszczególne ośrodki kanonistyczne oraz ich dorobek naukowy⁶

¹ *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht* 9 (1958) 243—269.

² *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* 46 (1960) 628—639.

³ *Prawo Kanoniczne* 7 (1964) nr 1—2 s. 127—200 i W: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, Lublin 1969 t. 1 c. 255—320.

⁴ W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, pod red. bpa Mariana Rechowicza, t. 3. *Wiek XIX i XX*, Lublin 1976 cz. I s. 385—432.

W omówieniu opracowań pominięto podstawową dla dziejów kanonistyki polskiej pracę A. Petraniego, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin 1961, gdyż tylko wyjątkowo dotyka ona okresu, którym się tu zajmujemy.

⁵ *Prawo Kanoniczne* 19 (1976) nr 3—4 s. 153—230. T. Pawluk jest także autorem artykułu pt. *Posoborowe prawo kanoniczne w opracowaniach polskich*. W: *Posoborowe publikacje teologiczne w Polsce*. Praca zbiorowa pod red. J. Myśkowa i B. Przybyszewskiego, Warszawa 1969 s. 285—334.

⁶ Zob. A. Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i jego działalność naukowa w czasie ostatniego dwudziestolecia*. Zeszyty Naukowe KUL 8 (1965) nr 3 s. 27—32; tenże,

Zostały ponadto opublikowane w różnych czasopismach i wydawnictwach krótsze lub dłuższe biogramy naukowe wszystkich zmarłych kanonistów tego okresu i niektórych spośród żyjących, niekiedy z pełnymi wykazami bibliograficznymi. Obszerne opracowania biograficzne posiadają dotychczas tylko dwaj kanoniści tego okresu Władysław Abraham i o. Jan Roth. Autorami ich biografii są Tadeusz Siłnicki⁷ i o. Marian Żurowski⁸. Całościowy obraz kanonistyki polskiej od strony biograficznej otrzymamy z chwilą opublikowania przygotowanego już do druku przez o. J. Bara *Słownika kanonistów polskich XIX i XX wieku*.

Bieżących informacji na temat prac poszczególnych kanonistów i ośrodków kanonistycznych oraz ruchu naukowego w dziedzinie prawa kanonicznego dostarczają czasopisma naukowe oraz periodyki informacyjne⁹.

W ostatnim 60-leciu kanonistyki polskiej można wyodrębnić dwa okresy. Wydarzeniem, które stanowi podstawę takiego podziału, była druga wojna światowa. W jej następstwie zaszły przede wszystkim poważne zmiany w podstawach organizacyjnych uprawiania kanonistyki. Niektóre ośrodki kanonistyczne przestały bowiem istnieć, pewne zaś uległy zasadniczemu przekształceniu.

Wyróżnienie dwóch okresów czy faz w rozwoju kanonistyki polskiej ostatniego 60-lecia nie zostało jednak przyjęte za podstawę podziału niniejszego opracowania. Zmiany, jakie nastąpi-

Wydział Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i jego działalność dydaktyczno-naukowa w ciągu ubiegłego pięćdziesięciolecia. Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 15 (1968) z. 5 s. 5—65; A. Wojtkowski, Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918—1944. W: Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1969 s. 21—104; A. Stanowski, Spis wykładowców 1918—1939, Wydział Prawa Kanonicznego, tamże s. 105—118; J. Grzywacz, Kronika Wydziału Prawa Kanonicznego 1944—1968, tamże s. 159—165; P. Hemperek, Wydział Prawa Kanonicznego KUL, Biuletyn Informacyjny KUL 4(1975) nr 2(8) s. 13—18; J. R. Bar, Praca naukowa Wydziału Prawa Kanonicznego w latach 1954—1964, Warszawa 1965, ATK; J. R. Bar, Działalność naukowa Wydziału Prawa Kanonicznego w latach 1965—1970. W: Działalność naukowa Akademii Teologii Katolickiej, opr. A. Lewek, Warszawa 1971 s. 384—521; M. Fąka, Wydział Prawa Kanonicznego. W: XX lat Akademii Teologii Katolickiej. Księga pamiątkowa 1954—1974, Warszawa 1976 s. 240—301.

⁷ Władysław Abraham (1860—1941). W: Władysław Abraham, Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII, Poznań 1962 s. 9—89.

⁸ Jan Roth, profesor kanonista. W: Studia prawno-historyczne, Warszawa 1971 s. 1—142.

⁹ Zob. Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny; Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, zes. 5 Prawo Kanoniczne; Zeszyty Naukowe KUL; Summarius. Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; Biuletyn Informacyjny KUL; Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej.

ły w wyniku wojny zostaną ukazane w ramach zagadnień, które zamierzamy przedstawić w tej pracy. Zajmiemy się najpierw ośrodkami, w których uprawiano kanonistykę, uwzględniając ich organizację oraz działalność kanonistów z nimi związanych. Następnie omówimy dorobek kanonistyczny, wskazując główne impulsy i kierunki badań oraz ważniejsze prace będące ich świadectwem.

I. Ośrodki kanonistyczne i kanoniści

W chwili odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. na terenie odrodzonego państwa istniały trzy uniwersytety: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Lwowski i Uniwersytet Warszawski. Jednakże tylko w Krakowie i we Lwowie była uprawiana na uniwersytetach, i to na wysokim poziomie, kanonistyka. Istniejące tam wydziały teologiczne i prawne posiadały katedry prawa kanonicznego czy kościelnego.

Przywrócony w 1915 r. Uniwersytet Warszawski, na którym powołano wydział teologiczny w maju 1918 r., zatwierdzony przez Stolicę Apostolską w 1920 r., dopiero przystępował do organizowania studiów kanonistycznych, tworząc w ramach tego wydziału sekcję prawa kanonicznego. W dekrete zatwierdzającym Stolicę Apostolskiej Wydział Teologii Katolickiej otrzymał prawo nadawania stopni doktorskich również z prawa kanonicznego¹⁰.

W 1919 r. zostały utworzone dwa dalsze uniwersytety państwowe: w Wilnie i Poznaniu. Jednakże wydział teologiczny powstał tylko na przywróconym Uniwersytecie Wileńskim. Natomiast wszystkie nowe uniwersytety utworzyły katedry prawa kościelnego na wydziałach prawnych¹¹.

Wcześniej, w grudniu 1918 r., rozpoczął działalność Uniwersytet Katolicki w Lublinie (początkowo pod nazwą Uniwersytetu Lubelskiego), utworzony z inicjatywy ostatniego rektora zniesionej w tymże roku Akademii Duchownej w Petersburgu ks. Idziego Radziszewskiego, który był pierwszym rektorem i organizatorem nowej uczelni, przy udziale części profesorów z akademii petersburskiej i czynnym poparciem biskupa lubelskiego Mariana Leona Fulmana. Początkowo działający w oparciu o prawa przysługujące Akademii Duchownej petersburskiej, które arcybiskup mohylewski Edward Ropp przekazał 23 X 1918 r. nowej uczelni, Uniwersytet Lubelski otrzymał 25 VII 1920 r. dekret erekcyjny Sto-

¹⁰ Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 421; Pawluk, *Z zagadnień kanonistyki polskiej*, s. 167 n.

¹¹ Sawicki, *Die Entwicklung der Kirchenrechtswissenschaft in Polen 1918—1957*, s. 245.

licy Apostolskiej¹². Na Uniwersytecie Katolickim w Lublinie został utworzony obok wydziału teologicznego pierwszy w Polsce Wydział Prawa Kanonicznego. Wspomniany dekret erekcyjny przyznał Uniwersytetowi prawo nadawania stopni akademickich w zakresie teologii i prawa kanonicznego. Pierwotnie wydział ten posiadał nazwę Wydziału Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych¹³. W pierwszych latach istnienia wydział ten podlegał częstym zmianom organizacyjnym. W 1920 r. utworzono na nim dwie sekcje: prawno-społeczną i prawno-historyczną, a wkrótce dodano trzecią — prawno-moralną. Prawo kanoniczne było na wszystkich sekcjach głównym przedmiotem studiów. Wykładano je początkowo w wymiarze 4 następnie 8 godzin tygodniowo w ciągu czterech lat studiów¹⁴.

Zasadniczą reorganizację wydziału przeprowadzono w 1923 r. przekształcając go w Wydział Prawa Kanonicznego z zasadniczo zmienionym programem studiów od roku akad. 1923/24. Wydział posiadał odtąd pięć katedr: dwie katedry tekstu prawa kanonicznego, katedrę publicznego prawa kościelnego, katedrę prawa cywilno-kościelnego i katedrę prawa rzymskiego. Studia trwały odtąd 3 lata. W późniejszych latach organizacja i program studiów ulegały tylko nieznacznym zmianom¹⁵. Ponadto na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL istniała katedra prawa kościelnego. Na mocy ustawy sejmowej z 9 IV 1938 r. Uniwersytet Katolicki w Lublinie otrzymał pełne prawa państwowych szkół akademickich, a zatem i prawo nadawania magisteriów i doktoratów oraz przeprowadzania habilitacji na wszystkich wydziałach.

Przedstawione tu podstawy organizacyjno-prawne stanowiły zasadnicze ramy, w których uprawiana była kanonistyka w Polsce do 1939 r. tj. do wybuchu drugiej wojny światowej.

Prawo kanoniczne było przedmiotem wykładów i studiów również w seminariach duchownych. Jednakże tylko niektórzy profesorowie prawa kanonicznego w seminariach oddawali się pracy naukowej.

Niewielkie grono kanonistów polskich uległo u progu omawianego okresu dotkliwemu uszczupleniu wskutek przedwczesnej

¹² Sawicki (tamże s. 246) uważa niesłusznie tę datę za datę powstania Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie.

¹³ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 5 n. Nazwa ta została prawdopodobnie przyjęta na określenie Wydziału w nawiązaniu do istniejącej w Akademii Duchownej petersburskiej od 1915 r. Sekcji Prawno-Moralnej. Por. Petrani, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, s. 296; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 412.

¹⁴ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 11—18.

¹⁵ Tamże s. 19—22, 30.

¹⁶ Tamże s. 6 n.; Dz. U. z 1938 r. nr 27 poz. 242.

śmierci dwu wybitnych przedstawicieli należących do ośrodka krakowskiego. W grudniu 1918 r. zmarł powołany na profesora historii prawa polskiego i dziekana Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL Stanisław Zachorowski (ur. 1885). Był on docentem prawa kościelnego habilitowanym w 1911 r. na wydziale prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego i autorem kilku cennych prac z historii prawa kościelnego, dotyczących sądów synodalnych, kapituł i ustawodawstwa synodalnego w Polsce¹⁷. W 1919 r. zmarł Bolesław Ulanowski (ur. 1860), profesor prawa polskiego i kościelnego na wydziale prawa w Krakowie, wybitny historyk prawa kościelnego w Polsce, autor prac m. in. o pokucie kościelnej i statutach synodalnych krakowskich, a przede wszystkim niestrudzony wydawca źródeł prawa kanonicznego w Polsce¹⁸.

Po śmierci Ulanowskiego pozostał na wydziale prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego jako profesor prawa kościelnego (od 1899 r.) Józef Brzeziński (1854—1932). Stanowisko profesora zajmował do 1928 r. Przedmiotem zasadniczym jego badań i prac była historia stosunków między Kościołem a państwem w Polsce¹⁹.

Następcą Brzezińskiego na katedrze prawa kościelnego w Uniwersytecie Jagiellońskim został Adam Vetulani (1901—1976), znakomity badacz i znawca średniowiecznego prawa polskiego, autor pionierskich prac o oficjalacie biskupim w Polsce, o Dekrecie Gracjana i pierwszych dekretystach, o początkach uniwersytetów w Europie środkowej, ustawodawstwie synodalnym. Dokończył on rozpoczęte przez Ulanowskiego, a kontynuowane przez ks. Jana Fijałkę, prace nad wydaniem zbioru statutów Mikołaja Trąby²⁰.

Na wydziale teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego profesorem prawa kanonicznego był od 1884 r. ks. Tadeusz Gromnicki (1851—1939). Na tym stanowisku pozostawał do r. 1926, zajmując się głównie historią ustawodawstwa synodalnego, sto-

¹⁷ W tej części opracowania pominięto wykaz prac poszczególnych kanonistów. Informacje na ten temat są podane w publikacjach cytowanych w przypisach. Zob. Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 184—186; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 399; Pawluk, dz. cyt. s. 200.

¹⁸ J. Sawicki, *Bolesław Ulanowski (1860—1919)*. *Prawo Kanoniczne* 14 (1971) nr 1—2 s. 307—324; Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, 180—184; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 398 n.; Pawluk, dz. cyt. s. 199.

¹⁹ A. Vetulani, *Brzeziński Józef (1854—1932)*. W: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3 s. 39 n.; Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 179 n.; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 398 n.; Pawluk, dz. cyt. s. 199 n.

²⁰ J. Krukowski, *Adam Vetulani (1901—1976)*. *Summarium* nr 5 (25) za rok 1976, Lublin 1978 s. 175—177; Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 399 n.; Pawluk, dz. cyt. s. 204 n.

sunków kościelnych w Polsce (świętopietrze) oraz prawem małżeńskim²¹.

Po przejściu Gromnickiego w stan spoczynku objął wykłady, a następnie katedrę prawa kanonicznego ks. Jan Władysław Krzemieniecki (1887—1956). Przedmiotem jego prac była głównie kościelna procedura administracyjna przepisana w Kodeksie prawa kanonicznego. Zapoczątkował również prace nad ofiarami krakowskimi²².

Wybitnym badaczem historii polskiego prawa kościelnego był ponadto profesor historii Kościoła w Polsce na wydziale teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego ks. Jan Fijałek (1864—1936), autor cennych prac z dziedziny polskiego ustawodawstwa synodalnego okresu średniowiecza²³.

W Uniwersytecie Lwowskim na wydziale prawa profesorem prawa kościelnego w latach 1888—1935 był Władysław Abraham (1860—1941), jeden z najwybitniejszych uczonych polskich, kanonista o sławie europejskiej. Jego zasługą było m. in. przygotowanie do pracy naukowej sporego zastępu historyków prawa kościelnego, którzy następnie zajęli katedry uniwersyteckie dochowując wierności obranej pod jego wpływem dyscyplinie naukowej. Wśród uczestników seminarium prof. Abrahama byli m. in. Leon Halban, ks. Piotr Kałwa, Tadeusz Silnicki, Michał Wyszynski, Jakub Sawicki, Leszek Winowski, którzy trwale zapisali się w historii nauki prawa kanonicznego. Ogromny dorobek naukowy prof. Abrahama (271 pozycji) zawiera m. in. wielkie i znakomite dzieła o organizacji Kościoła w Polsce i na Rusi, o małżeństwie w prawie polskim oraz prace dotyczące ustawodawstwa synodalnego w Polsce²⁴.

Następnie profesorem prawa kościelnego na Wydziale prawa Uniwersytetu Lwowskiego był od 1936 r. Leon Halban (1893—1960), który w pracy badawczej zajmował się m. in. lichwą, supremacją państwa nad Kościołem, a także niektórymi zagadnieniami z zakresu obowiązującego prawa kościelnego²⁵.

²¹ Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 175—177; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 401; Pawluk, dz. cyt. s. 200 n.

²² J. Bar, *Sp. ks. prof. dr Jan Władysław Krzemieniecki*. Polonia Sacra 8 (1956) 217—222; Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 401; Pawluk, dz. cyt. s. 206.

²³ J. Sawicki, *Ks. Jan Nepomucen Fijałek (8 V 1864—19 VI 1936) i Bibliografia prac ks. Jana Fijałka (1887—1951)*. Prawo Kanoniczne 15 (1972) nr 3—4 s. 267—292; Pawluk, dz. cyt. s. 202.

²⁴ T. Silnicki, dz. cyt. s. 9—87; J. Sawicki, *Bibliografia prac Władysława Abrahama*. W: W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, wyd. 3, Poznań 1962 s. 331—359; Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 194—200; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 403 n.; Pawluk, dz. cyt. s. 201 n.

²⁵ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 38; Pawluk, dz. cyt. s. 210 n.

Na wydziale teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego katedrę prawa kanonicznego zajmował w latach 1894—1921 ks. Błażej Jaszowski (1856—1921), który jednak nie pozostawił po sobie dorobku naukowego²⁶. W latach 1909—1919 pracował przy katedrze prawa kanonicznego jako adiunkt, następnie zastępca profesora ks. Ignacy Grabowski, habilitowany w 1913 r., od 1919 r. profesor prawa kanonicznego na wydziale teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego²⁷.

Po śmierci Jaszowskiego aż do 1930 r. katedra prawa kanonicznego na Uniwersytecie Lwowskim nie była obsadzona. W latach 1921—1925 zastępczo wykładali prawo kanoniczne ks. Stanisław Narajewski i ks. Adam Gerstmann, profesorowie teologii moralnej. W 1925 r. objął wykłady prawa kanonicznego na wydziale teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego jako zastępca profesora ks. Michał Wyszyński (1890—1972), habilitowany w tymże roku, uczeń prof. Abrahama. Zostawszy w 1930 r. profesorem nadzwyczajnym prawa kanonicznego kierował katedrą tego prawa do początków drugiej wojny światowej. Jego prace naukowe dotyczyły głównie dziesięciny w Polsce, niektórych zagadnień prawa małżeńskiego i rzymskiego²⁸.

W Uniwersytecie Warszawskim katedra prawa kościelnego na wydziale prawa pozostawała nieobsadzona. Pomocniczo działał tu, prowadząc wykłady i seminaria, ks. prof. Ignacy Grabowski z wydziału teologicznego tegoż Uniwersytetu²⁹.

Wydział Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego powołał w 1919 r. na profesora prawa kanonicznego wspomnianego już dwukrotnie ks. Ignacego Grabowskiego (1878—1950), docenta Uniwersytetu Lwowskiego. Szczególnym przedmiotem jego zainteresowań i badań było kanoniczne prawo procesowe zarówno w ujęciu historycznym jak i dogmatycznym. Ks. Grabowski jest autorem pierwszego po wydaniu Kodeksu prawa kanonicznego podręcznika prawa kanonicznego³⁰.

W 1937 r. na wydziale teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego habilitował się w zakresie prawa kanonicznego ks. Stefan Biskupski (1895—1973), profesor seminarium duchownego we Włocławku.

²⁶ Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 191; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 405.

²⁷ Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 192; Pawluk, dz. cyt. s. 205.

²⁸ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918—1933. Lwów 1934 s. 80—99; W. Urban, *Ksiądz profesor Michał Wyszyński (1890—1972)*. *Prawo Kanoniczne* 20 (1973) nr 1—2 s. 278—285; Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 406; Pawluk, dz. cyt. s. 209 n.

²⁹ Sawicki, *Die Entwicklung der Kirchenrechtswissenschaft in Polen 1918—1957*, s. 247; Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 405.

³⁰ Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 193 n.; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 405; Pawluk, dz. cyt. s. 205.

clawku. Po habilitacji podjął on wykłady z prawa kanonicznego na tymże wydziale. Działalność naukowa ks. Biskupskiego skupiała się na prawie procesowym i małżeńskim³¹.

W Uniwersytecie Wileńskim pierwszym profesorem prawa kościelnego na wydziale prawa był Alfons Parczewski (1849—1933), który nie miał jednak odpowiedniego przygotowania do tego przedmiotu i nie pozostawił poważniejszego dorobku naukowego³².

Po ustąpieniu Parczewskiego w 1930 r. katedrę prawa kościelnego w Uniwersytecie Wileńskim objął ks. Bolesław Wilanowski (1885—1952), teolog i kanonista, a także orientalista, habilitowany w zakresie teologii na Uniwersytecie we Lwowie, od 1919 r. wykładający teologię fundamentalną na wydziale teologicznym w Wilnie, a zajmujący się równocześnie Pismem św. i kanonistyką. Główna jego praca kanonistyczna dotyczy procesu kościelnego w starożytności³³.

Z wydziałem prawa Uniwersytetu Wileńskiego związany był również wybitny badacz i znawca historii prawa kościelnego Jakub Sawicki (1899—1979), który tam właśnie habilitował się w 1937 r. w zakresie prawa kościelnego i w latach 1937—1939 prowadził jako docent wykłady z prawa wyznaniowego i administracji wyznaniowej na uniwersytetach w Wilnie i Warszawie. Po rezygnacji z asystentury w Uniwersytecie Jagiellońskim w 1929 r. pracował on w administracji państwowej w Warszawie, a jednocześnie badał od strony naukowej problematykę wyznaniową w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji prawnej mniejszości wyznaniowych i z tej dziedziny opublikował szereg prac oraz rozprawę habilitacyjną. Później zajmował się przede wszystkim zagadnieniami z dziedziny stosunków kościelno-państwowych w Polsce oraz studiami nad polskim ustawodawstwem synodalnym. Owoce tej pracy przypadają na okres powojenny³⁴.

Wydział teologiczny Uniwersytetu Wileńskiego otrzymał w 1919 r. jako pierwszego profesora prawa kanonicznego i zarazem dziekana ks. Bronisława Zongołowicza (1870—1944), który w latach 1915—1918 był profesorem prawa kanonicznego w Akademii

³¹ M. A. Myrcha, *Ks. prof. dr Stefan Biskupski*. Prawo Kanoniczne 11 (1968) nr 3—4 s. 373—376; Petraní, *Prawo kanoniczne...*, s. 423 n.; Pawluk, dz. cyt. s. 211.

³² Petraní, *Prawo kanoniczne...*, s. 426.

³³ Tamże s. 426; J. R. Bar, *Prof. Bolesław Wilanowski* (30 I 1885—4 X 1952). Prawo Kanoniczne 22 (1979) nr 1—2 s. 259—263.

³⁴ Petraní, *Prawo kanoniczne...*, s. 425 n.; Pawluk, dz. cyt. s. 203 n.; F. Pasternak, *Szkic biograficzny i bibliografia prac naukowych prof. Jakuba Sawickiego*. Prawo Kanoniczne 21 (1978) nr 1—2 s. 194—221.

Duchownej w Petersburgu, a następnie przez rok na Wydziale Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych KUL. W roku akad. 1921/22 wykładał również prawo kanoniczne w Uniwersytecie Poznańskim. W latach 1930—1936 był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Główne jego prace dotyczą prawnego położenia Kościoła w zaborze rosyjskim³⁵.

Od 1926 r. prawo kanoniczne na wydziale teologicznym w Wilnie wykładał ponadto ks. Walerian Meysztowicz (ur. 1893), absolwent tego wydziału, który studia kanonistyczne odbył w Rzymie uzyskując tam w 1926 r. doktorat. W 1937 r. został on profesorem prawa kanonicznego w Uniwersytecie Wileńskim. Opublikował kilka prac kanonistycznych dotyczących m. in. sytuacji prawnej Kościoła w Polsce oraz położenia religii w konstytucjach państw nowoczesnych. Od 1939 r. przebywa stale w Rzymie, gdzie zajmuje się wydawaniem źródeł do historii Kościoła w Polsce³⁶.

Na wydziale prawa Uniwersytetu Poznańskiego profesurę i katedrę prawa kościelnego otrzymał w 1929 r. Tadeusz Silnicki (1889—1968), uczeń profesora Abrahama, habilitowany w zakresie prawa kościelnego w 1927 r. w Uniwersytecie Lwowskim. Główne jego prace naukowe dotyczą archidjakoatu w Polsce, organizacji Kościoła na Śląsku i Pomorzu, wpływów francuskich na Kościół w Polsce, działalności legatów papieskich i arcybiskupów gnieźnieńskich³⁷.

Sytuacja personalna Wydziału Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych KUL była początkowo trudna. W pierwszym roku istnienia wydział posiadał tylko jednego profesora prawa kanonicznego. Był nim ks. Bronisław Żongołłowicz, przybyły do Lublina z Akademii Duchownej w Petersburgu, który już w następnym roku odszedł na wydział teologiczny Uniwersytetu Wileńskiego³⁸.

Niektóre przedmioty prawne, m. in. encyklopedię i filozofię prawa, historię prawa kościelnego i prawo rzymskie wykładali profesorowie z Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Już w pierwszym roku akademickim — od trzeciego trymestru — zaangażowano do wykładów prawa kanonicznego ks.

³⁵ Petrani, *Nauka prawa kanonicznego...*, s. 306; tenże, *Prawo kanoniczne...*, s. 413 n., 426; Pawluk, dz. cyt. s. 188.

³⁶ Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 426 n.

³⁷ K. Gołąb, *Tadeusz Silnicki. W 75-lecie urodzin i 50-lecie pracy naukowej. Prawo Kanoniczne* 9 (1966) nr 3—4 s. 339—362; J. Sawicki, *Sp. prof. dr Tadeusz Silnicki, Prawo Kanoniczne* 13 (1970) nr 3—4 s. 274—285; Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 404; Pawluk, dz. cyt. s. 203.

³⁸ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 5—8.

Józefa Florczaka (1887—1943), doktora prawa kanonicznego i cywilnego oraz teologii, adwokata Roty Rzymskiej i Sygnatury Apostolskiej, który był wówczas audytorem Roty w Rzymie. Ze względu na stanowisko w Rocie po dwóch latach zrezygnował jednak z pracy, na KUL³⁹.

W 1919 r. podjęto starania o pozyskanie zagranicznych profesorów prawa kanonicznego. W rezultacie tych starań na wydział prawa kanonicznego KUL przybyli wiosną 1920 r. dwaj kanoniści włoscy Michele Micheletti, doktor teologii, założyciel i profesor Collegium Leonianum w Rzymie, konsultor Kongregacji Seminariorów i Uniwersytetów, autor m. in. szeregu prac z prawa zakonnego oraz Luciano Lecisi, doktor teologii i prawa kanonicznego. Pierwszy pracował na wydziale dwa a drugi trzy lata⁴⁰.

Znacznie dłużej — 15 lat — był profesorem prawa kanonicznego na KUL, powołany w listopadzie 1920 r. po studiach kanonistycznych na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, o. Gommarr Michiels (1890—1965), Belg z zakonu kapucynów, autor serii wielkich i znakomych komentarzy do norm generalnych Kodeksu prawa kanonicznego, do ogólnych zasad kanonicznych prawa osobowego oraz prawa karnego, których publikację rozpoczął w czasie pracy na KUL⁴¹.

Jednocześnie szukano też kandydatów na profesorów wśród kanonistów w kraju. W 1921 r. został zatrudniony na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz na Wydziale Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych KUL jako zastępca profesora prawa kościelnego, od 1926 r. jako profesor, ks. Jan Wiślicki (1879—1944), doktor prawa kanonicznego będący wówczas profesorem gimnazjum w Tarnowie. Zajmował się on głównie kościelnym prawem publicznym, historią źródeł i literatury prawa kanonicznego oraz prawem małżeńskim⁴².

W 1922 r. powołano na wydział prawa kanonicznego ks. dra Jana Kwolka, profesora seminarium duchownego w Przemyślu, ale nie podjął on zajęć na KUL⁴³.

Natomiast w styczniu 1923 r. rozpoczął wykłady z prawa

³⁹ Tamże s. 9 n.

⁴⁰ Tamże s. 13 n.

⁴¹ M. Myrcha, *Sp. Ojciec Gommarrus a Booischot Michiels*, *Prawo Kanoniczne* 9 (1966) nr 3—4 s. 429—444; P. Pałka, *Sp. o. prof. dr Gommarr Michiels*, *Zeszyty naukowe KUL* 9 (1966) z. 3 s. 94—98; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 14 n.

⁴² P. Kałwa, *Ks. dr Jan Wiślicki*, *Ateneum Kapłańskie* 47 (1947) 95—96; tenże, *Sp. ks. Jan Wiślicki*, *Roczniki Nauk Społecznych* 1 (1949) 21—22; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 15 n.; Pawluk, dz. cyt. s. 208.

⁴³ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 18 n.

rzymskiego na wydziałach prawnych KUL ks. Henryk Insadowski (1888—1946) z Włocławka, doktor prawa kanonicznego, który specjalizował się w zakresie prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim i w Rzymie. Od r. 1928 był zastępcą profesora, a od 1935 r. profesorem prawa rzymskiego. Czasowo zajmował się także prawem Cerkwi prawosławnej oraz Kościołów Wschodnich. Interesowała go zarówno problematyka prawa kanonicznego jak i rzymskiego, czego świadectwem są publikacje dotyczące m. in. ustroju Kościoła, osoby prawnej w prawie kanonicznym, pojęcia *res sacrae* w prawie rzymskim i wpływu chrześcijaństwa na rzymskie prawo małżeńskie⁴⁴.

W 1924 r. przybył na Wydział Prawa Kanonicznego KUL jezuita ks. dr Jan Roth (1870—1945), profesor prawa kanonicznego w Kolegium Jezuitów w Krakowie, mający już znaczny dorobek naukowy głównie z zakresu kościelnego prawa małżeńskiego. W 1925 r. otrzymał on tytuł profesora. Później zajmował się przede wszystkim prawem procesowym i zakonnym, m. in. opracowywaniem nowych konstytucji dla zgromadzeń zakonnych polskich⁴⁵.

W dalszych latach Wydział Prawa Kanonicznego KUL uzupełniał zespół profesorski już spośród swoich absolwentów. Pierwszym z nich był ks. Piotr Kałwa (1893—1974), zatrudniony w 1927 r. jako zastępca profesora, od 1935 r. profesor, później od 1949 r. biskup lubelski. Doktorat i habilitację uzyskał on wszakże na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie był uczestnikiem seminarium prof. Abrahama. Główne prace naukowe ks. Kałwy dotyczą historii kościelnego prawa polskiego oraz prawa małżeńskiego⁴⁶.

W latach 1932—1936 był zatrudniony na Wydziale Prawa Kanonicznego absolwent tego wydziału w charakterze zastępcy profesora ks. dr Stanisław Czajka (1897—1965), autor rozprawy o przedawnieniu w prawie karnym, po odejściu z Lublina rektor

⁴⁴ P. Kałwa, *Ks. dr Henryk Insadowski*, *Ateneum Kapłańskie* 47 (1947) 94—95; tenże, *Sp. ks. Henryk Insadowski*, *Roczniki Nauk Społecznych* 1 (1949) 26—27; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 23.

⁴⁵ P. Kałwa, *Sp. o. Jan Roth T.J.* *Ateneum Kapłańskie* 47 (1947) 96—97; M. Zurowski, *Jan Roth, profesor kanonista*. W: *Studia prawno-historyczne*, Warszawa 1971 s.1—142; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 24 n.; Pawluc, dz. cyt. s. 207.

⁴⁶ A. Wojtowski, *Jubilat (1916—1966)*. W: *Pastori et Magistro*. Lublin 1966 s. 5—13; P. Hemperek, *Piotr Kałwa (1893—1974)*. *Summarium* 3 (23) za rok 1974. Lublin 1978 s. 294—299; J. Grzywacz, *Biskup profesor doktor Piotr Kałwa 1893—1974*. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 23 (1976)z. 5 s. 7—9; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 26 n.

seminarium duchownego częstochowskiego, od 1944 r. biskup pomocniczy w Częstochowie ⁴⁷.

W 1937 r. podjął na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL pracę, początkowo w charakterze asystenta ks. dr Paweł Pałka (ur. 1904), który później został docentem i profesorem, przez długie lata rektor seminarium duchownego w Lublinie, od 1975 r. na emeryturze. Zajmuje się głównie, także obecnie, prawem Kościołów Wschodnich katolickich, będąc jednym z nielicznych w kraju znawców tego przedmiotu ⁴⁸.

Jako ostatni przed drugą wojną światową został zatrudniony na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL w 1937 r. w charakterze zastępcy profesora ks. dr Teodor Bensch (1903—1958) z Poznania, po wojnie administrator apostolski w Olsztynie i ordynariusz w Gorzowie, autor m. in. cennej dla praktyki sądowej rozprawy o wpływie chorób umysłowych na ważność umowy małżeńskiej ⁴⁹.

Spśród profesorów seminariów duchownych naukę prawa kanonicznego uprawiali tylko niektórzy. Należeli do nich przede wszystkim późniejsi profesorowie uniwersytetów: wymienieni już ks. Jan Roth, profesor Kolegium Jezuitów w Krakowie, następnie na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL i ks. Stefan Biskupski, profesor seminarium duchownego we Włocławku oraz ks. dr Aleksy Petrani, profesor seminarium duchownego w Pińsku, po wojnie profesor KUL.

Ponadto wkład do nauki prawa kanonicznego wnieśli: profesor Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy w Krakowie ks. dr Franciszek Bączkiewicz (1877—1923), autor znanego i przez długie lata używanego podręcznika prawa kanonicznego, który później dwukrotnie uzupełnili i wydali profesorowie tegoż instytutu ks. Józef Baron i ks. Władysław Stawinoga, profesor Wydziału Teologicznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie i Lublinie ks. Wojciech Szmyd (1874—1938), autor prac z zakresu prawa małżeńskiego i karnego, profesor seminarium duchownego w

⁴⁷ W. Patykiewicz, *Ks. Biskup Stanisław Czajka*. Zeszyty Naukowe KUL 10 (1967) nr 3 s. 93—94; L. Sokołowski, *Sp. Ks. Biskup Stanisław Czajka*. Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne 39 (1965) 243—246; J. Związek, *Ks. bp Czajka Stanisław*. Prawo Kanoniczne 14 (1971) nr 3—4 s. 308—310; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 30 n.

⁴⁸ E. Przekop, *Ksiądz profesor doktor Paweł Pałka*. Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, 24 (1977) z. 5 s. 5—9; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 33 n.

⁴⁹ A. Słomkowski, *Sp. ks. biskup Teodor Bensch*. Zeszyty Naukowe KUL 1 (1958) nr 2 s. 156—160; Z. Starnawski, *Sp. ks. biskup Teodor Bensch z Gorzowa (1903—1958)*. Wiadomości Diecezjalne Lubelskie 32 (1958) 99—101; Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 34.

Przemysłu ks. dr Jan Kwolek, profesor seminarium duchownego w Płocku ks. Wacław Jezusek oraz ks. Władysław Padacz.

Druga wojna światowa przerwała działalność uniwersytetów w Polsce, jak również uniemożliwiła publikowanie prac naukowych. Nie zdołała jednak całkowicie uniemożliwić kontynuowania badań naukowych oraz studiów w nowej formie tajnego nauczania. W Warszawie zostały zorganizowane tajne studia prawa kanonicznego w styczniu 1943 r. pod kierunkiem ks. prof. H. Inśladowskiego z KUL, w ramach których prowadzili zajęcia także dwaj inni profesorowie KUL ks. J. Roth i ks. T. Bensch. Ponadto w 1944 r. ks. prof. P. Kałwa zorganizował studium prawa kanonicznego w Kielcach, w którym uczestniczyło 16 studentów. Studia te zostały następnie uznane oficjalnie przez Wydział Prawa Kanonicznego KUL⁵⁰.

Po drugiej wojnie światowej nastąpiły znaczne zmiany w podstawach organizacyjnych kanonistyki polskiej. Uniwersytet Lwowski i Wileński znalazły się poza granicami Polski. Pozostałe uniwersytety polskie wznowiły swoją działalność zaraz po wyzwoleniu. Jednocześnie zostały utworzone trzy nowe uniwersytety: w Lublinie (1944 r. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), w Łodzi (1945) i w Toruniu (1945). W Polsce znalazł się ponadto Uniwersytet Wrocławski.

Profesorowie prawa kościelnego ze Lwowa i Wilna otrzymali stanowiska na innych uniwersytetach w kraju. Prof. L. Halban ze Lwowa został najpierw profesorem KUL-u, następnie w r. 1949 przeszedł na wydział prawa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, gdzie otrzymał katedrę powszechnej historii państwa i prawa⁵¹.

Ks. prof. B. Wilanowski z Wilna został skierowany do zorganizowanego wydziału prawa Uniwersytetu Łódzkiego, na którym do 1950 r. posiadał katedrę historii prawa na Zachodzie Europy⁵².

Ks. prof. M. Wyszynski z Wydziału teologicznego Uniwersytetu Lwowskiego otrzymał katedrę historii prawa kanonicznego i teorii prawa, następnie od 1948 r. kierował katedrą prawa rzymskiego na wydziale prawa Uniwersytetu Toruńskiego, skąd w 1954 r. został przeniesiony na katedrę prawa rzymskiego w Uniwersytecie Wrocławskim⁵³.

W 1945 r. wrócił na swoje stanowisko w Uniwersytecie Jagiellońskim po okresie internowania w czasie wojny w Szwajcarii

⁵⁰ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 35—38.

⁵¹ Tamże s. 38.

⁵² Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 426; Bar, *Prof. Bolesław Wilanowski*, s. 259.

⁵³ Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 406.

rii prof. A. Vetulani. W 1946 r. otrzymał on jednak katedrę historii państwa i prawa, a w 1947 r. został profesorem zwyczajnym historii ustroju Polski i prawa polskiego na wydziale prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego⁵⁴.

Pozostał również na swoim stanowisku w Uniwersytecie Poznańskim prof. T. Silnicki. Jednak w 1948 r. został przeniesiony na katedrę prawa kościelnego w Uniwersytecie Jagiellońskim. Po latach przerwy w zajęciach uniwersyteckich (1952—1956) powrócił do Poznania, gdzie do 1960 r. wykładał prawo kościelne⁵⁵.

W 1945 r. powołano na wydział prawa Uniwersytetu Warszawskiego prof. Jakuba Sawickiego, który w 1947 r. został profesorem zwyczajnym historii ustroju Polski i dawnego polskiego prawa sądowego na tym uniwersytecie⁵⁶.

W 1948 r. zostały zniesione na uniwersytetach państwowych z wyjątkiem Uniwersytetu Jagiellońskiego katedry prawa kościelnego⁵⁷. Kanoniści przeniesieni wówczas, niektórzy nawet wcześniej, na inne katedry pozostali jednak w swych badaniach wierni również dawniej wybranemu przedmiotowi, jakim była historia prawa kościelnego i wnieśli, zwłaszcza A. Vetulani, T. Silnicki i J. Sawicki, w latach powojennych duży wkład do kanonistyki polskiej.

Ponadto problematykę z zakresu historii prawa kościelnego podejmował w tym czasie Witold Sawicki (1904—1973), kierownik katedry powszechnej historii państwa i prawa, docent na wydziale prawa UMCS w Lublinie, związany przez wiele lat z Wydziałem Prawa Kanonicznego KUL bezinteresownym wykładem i udziałem w przewodach doktorskich. Interesował się, on zwłaszcza zagadnieniem prawa społeczności narodów chrześcijańskich w średniowieczu i wpływem praw obcych, w szczególności prawa kościelnego na ustrój Polski⁵⁸.

Bez istotnych zmian pozostał Wydział Prawa Kanonicznego KUL. Zwiększyła się wszakże liczba katedr. Do utworzonych w okresie wcześniejszym doszły katedry prawa porównawczego kościelnego i prawa wyznaniowego, utworzona w 1972 r. w wyniku przekształcenia Międzywydziałowego Zakładu Ustroju i Prawa PRL. Łącznie istnieje obecnie osiem katedr, mianowicie: katedra kościelnego prawa polskiego, trzy katedry tekstu prawa kanonicznego, katedra porównawczego prawa kościelnego, katedra pra-

⁵⁴ Tamże s. 400; Krukowski, *Adam Vetulani*, s. 175.

⁵⁵ Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 404.

⁵⁶ Pasternak, art. cyt. s. 197 n.

⁵⁷ Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 404.

⁵⁸ W. Szwarz, *Witold Sawicki (1904—1973)*. Czasopismo Prawno-Historyczne 26 (1974) z. 2 s. 279—284; P. Hemperek, *Witold Sawicki*. Summarium nr 2 (22/1) za rok 1973. Lublin 1975 s. 372—375.

wa rzymskiego, katedra prawa publicznego i źródeł prawa kanonicznego oraz katedra prawa wyznaniowego⁵⁹.

W 1972 r. oprócz prowadzonych od początku studiów dla kapłanów (po studiach filozoficzno-teologicznych) utworzono na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL pięcioletni kurs zwyczajny dla osób duchownych i świeckich po maturze.

Ważna zmiana w organizacji studiów kanonistycznych nastąpiła w 1954 r. Zostały wówczas zniesione wydziały teologiczne na Uniwersytetach Krakowskim i Warszawskim, w ramach których istniały katedry prawa kanonicznego, i jednocześnie powstała Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie, powołana uchwałą Rady Ministrów z 2 VIII 1954 r.⁶⁰ Nowa Uczelnia otrzymała trzy wydziały, wśród nich Wydział Prawa Kanonicznego z ośmioma katedrami, które istnieją dotychczas. Są to katedry: historii prawa kościelnego w Polsce, historii źródeł i literatury prawa kanonicznego, prawa rzymskiego, kościelnego prawa karnego i postępowania karnego, kościelnego prawa cywilnego, procedury kościelnego prawa cywilnego, kościelnego prawa publicznego i międzynarodowego oraz państwowego prawa cywilnego. W późniejszym czasie utworzono na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK trzy kierunki studiów: kanoniczny, historyczno-kanoniczny i kanoniczno-cywilny⁶¹. Rozszerzono ponadto możliwość studiów na Wydziale Prawa Kanonicznego na osoby duchowne i świeckie, które posiadają świadectwo dojrzałości.

W 1974 r. zostały utworzone trzy ośrodki teologiczne (Papieskie Fakultety Teologiczne) w Krakowie, Wrocławiu i Poznaniu, na których istnieją katedry prawa kanonicznego. Jak dotychczas tylko Wydział w Krakowie posiada habilitowanego kanonistę. Jest nim ks. doc. dr Tadeusz Pieronek, absolwent KUL, habilitowany na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK. Ośrodek wrocławski korzysta z pomocy profesorów z innych uczelni.

Pod koniec drugiej wojny światowej i wkrótce po jej zakończeniu Wydział Prawa Kanonicznego KUL poniósł dotkliwe straty wskutek śmierci lub odejścia profesorów. W niewielkich odstępach czasu zmarli: ks. Jan Wiślicki (9 I 1944 r.), ks. Jan Roth (luty 1945 r.) i ks. Henryk Insadowski (14 III 1946 r.). We wrześniu 1945 r. odszedł ks. Teodor Bensch, mianowany administratorem Apostolskim w Olsztynie. Ich miejsca zajęli profesorowie spoza KUL.

W marcu 1945 r. objął wykłady na Wydziale Prawa Kanonicznego prof. Leon Halban z Uniwersytetu Lwowskiego, zatrudnio-

⁵⁹ Zob. Informator KUL na rok akademicki 1978/79. Lublin 1979 s. 62 n.

⁶⁰ Pawluk, dz. cyt. s. 167 n.; Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 423.

⁶¹ Pawluk, dz. cyt. s. 168.

ny już wcześniej na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Pracował on na KUL-u do r. 1949⁶².

W październiku 1945 r. został powołany na Wydział Prawa Kanonicznego w charakterze zastępcy profesora ks. Aleksy Petrani (1900—1977), doktor teologii i prawa kanonicznego, docent Uniwersytetu Warszawskiego, od 1956 r. profesor, autor licznych publikacji dotyczących m. in. prawa Kościołów Wschodnich, prawa zakonnego oraz nauki prawa kanonicznego w Polsce. Był czynny na Wydziale ponad 25 lat, także po przejściu na emeryturę w 1971 r.⁶³.

W latach 1947—1952 pracował na Wydziale jako zastępca profesora ks. Marian Alfons Myrcha, wykształcony na KUL-u, doktor prawa kanonicznego i cywilnego, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, następnie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, wybitny znawca prawa procesowego i karnego, który ponadto w latach 1958—1961 prowadził zajęcia zleczone na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL⁶⁴.

Od 1948 do 1957 r. był zatrudniony na Wydziale jako zastępca profesora dr Leszek Winowski (1910—1979), przed wojną asystent Uniwersytetu Lwowskiego, uczeń prof. Abrahama, habilitowany i zatrudniony na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL w 1946 r., pracujący równocześnie na Uniwersytecie Wrocławskim, od 1957 r. profesor tegoż Uniwersytetu, autor szeregu publikacji dotyczących m. in. stosunku chrześcijaństwa do wojny i do innowierców⁶⁵.

W 1949 r. rozpoczął na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL pracę absolwent tego wydziału ks. dr Józef Rybczyk, habilitowany w 1955 r., który zajmuje się głównie problematyką prawa małżeńskiego i beneficjalnego⁶⁶.

W latach 1950—1965 (z przerwą 1952—55) był profesorem prawa kanonicznego KUL ks. dr Jan Nowicki (1894—1973), wcześniej zastępca profesora na Wydziale teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego, następnie profesor seminarium duchownego lwowskiego, autor rozpraw z zakresu prawa osobowego, po przejściu na emeryturę wikariusz kapitulny i biskup-administrator apostolski w Lubaczowie⁶⁷.

⁶² Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 38.

⁶³ P. Hemperek, *Książd profesor doktor Aleksy Petrani. Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 19 (1972) z. 5 s. 5—10; tenże, *Bibliografia prac ks. prof. dra Aleksego Petraniego*, tamże s. 11—23; tenże, *Ks. prof. dr Aleksy Petrani (1900—1977). Zeszyty Naukowe KUL* 21(1978) nr 1 s. 94—96.

⁶⁴ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 41.

⁶⁵ Tamże s. 42 n.

⁶⁶ Tamże s. 43 n.

⁶⁷ Tamże s. 44; H. Misztal, *Jan Nowicki. Summarium*, 2 (22/1) za rok 1973. Lublin 1975 s. 379—382.

W latach 1953—1962 pracował na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL jako zastępca profesora i docent ks. Stanisław Płodzień (1913—1962), absolwent KUL, doktor prawa kanonicznego i prawa rzymskiego, zatrudniony już w 1947 r. na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL, autor kilku rozpraw z zakresu kanonicznego prawa procesowego i prawa rzymskiego⁶⁸.

Od 1952 r. jest związany z Wydziałem Prawa Kanonicznego, będący w latach 1963—1973 kierownikiem katedry kościelnego prawa polskiego, następnie prawa rzymskiego, dr Zdzisław Papierkowski, wcześniej długoletni profesor prawa karnego na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL, wybitny znawca polskiego prawa karnego⁶⁹.

W 1959 r. podjął zajęcia na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL ks. dr Walenty Wójcik, profesor prawa kanonicznego w seminarium duchownym w Sandomierzu, obecnie profesor kościelnego prawa polskiego na Wydziale, autor licznych prac z tego zakresu, od 1961 r. biskup pomocniczy w diecezji sandomierskiej⁷⁰.

W okresie powojennym ujawniła się szczególna potrzeba stopniowego przygotowywania pracowników naukowych dla Wydziału Prawa Kanonicznego KUL przez zatrudnianie w większej liczbie asystentów i adiunktów oraz przez zachęcanie do pracy naukowej kanonistów zatrudnionych poza wydziałem. W szerszym zakresie nastąpiło to w latach sześćdziesiątych. Dzięki temu Wydział otrzymał nowych samodzielnych pracowników nauki, do których należą obecnie: profesorowie nadzwyczajni ks. Jerzy Grzywacz i ks. Piotr Hemperek oraz docenci ks. Józef Krukowski, ks. Edmund Przekop i ks. Wojciech Góralski.

Do r. 1978 przeprowadzono na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL 9 habilitacji (J. Rybczyk, W. Wójcik, J. Dudziak, profesor seminarium duchownego w Tarnowie, J. Grzywacz, P. Hemperek, J. Krukowski, E. Przekop, W. Góralski).

W roku akad. 1978/79 było zatrudnionych na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL 7 pracowników samodzielnych (4 profesorów i 3 docentów) oraz 4 pracowników pomocniczych, ponadto kilkanaście osób prowadzących zajęcia zlecone.

Wydział Prawa Kanonicznego ATK w chwili utworzenia otrzymał pięciu profesorów. Zostali nimi profesorowie: ks. Jan Krzemieniecki i ks. Piotr Bober z wydziału teologicznego krakowskiego oraz ks. Stefan Biskupski, ks. Marian Myrcha i ks. Ignacy

⁶⁸ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 45 n.; tenże, *Ks. Stanisław Płodzień*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 10 (1963) z. 4 s. 9—11; S. Kamiński, *Sp. ks. doc. dr Stanisław Płodzień*, *Zeszyty Naukowe KUL* 5 (1962) nr 3 s. 141—144.

⁶⁹ Petrani, *Wydział Prawa Kanonicznego...*, s. 48 n.

⁷⁰ Tamże s. 47 n.

Subera z Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Jednakże ks. prof. Krzemieniecki z powodu złego stanu zdrowia zajęć nie podjął (zmarł w 1956 r.). Natomiast ks. P. Bober (1907—1955), doktor teologii i prawa kanonicznego, habilitowany na wydziale teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1952 r., a zatrudniony tamże od r. 1945, powołany w 1954 r. na profesora nadzwyczajnego i kierownika katedry historii prawa kanonicznego w Polsce, zmarł przedwcześnie po roku pracy na ATK. Wniósł on do kanonistyki polskiej rozprawę na temat tajnej przeszkody małżeńskiej i szereg prac z zakresu historii kościelnego prawa polskiego i prawa synodalnego⁷¹.

Ks. prof. S. Biskupski, powołany w 1945 r. na nowoutworzoną katedrę historii prawa kanonicznego na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, był pierwszym dziekanem Wydziału Prawa Kanonicznego ATK. W badaniach naukowych zajmował się w tym okresie przede wszystkim prawem małżeńskim materialnym i formalnym oraz prawem osobowym⁷².

Ks. prof. M. Myrcha (ur. 1907) po studiach na KUL-u zakończonych podwójnym doktoratem — prawa kanonicznego i prawa cywilnego, od 1946 r. był zatrudniony na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w 1947 r. habilitował się i w 1950 r. został zastępcą profesora, w następnym zaś roku profesorem nadzwyczajnym, jest od 1954 r. profesorem ATK. Zajmuje się głównie prawem karnym, któremu poświęcił liczne prace, wśród nich ogromne dzieło o karze⁷³.

Ks. prof. I. Subera (ur. w 1907 r.), po studiach odbytych w czasie okupacji w Warszawie zaliczonych na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL oraz po uzyskaniu doktoratu na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, w 1948 r. podjął na tymże wydziale pracę naukowo-dydaktyczną. Następnie przeszedł jako zastępca profesora na Wydział Prawa Kanonicznego ATK, gdzie w 1956 r. habilitował się i został profesorem. Przez cały okres pracy na wydziale sprawował funkcje administracyjne w ATK — prodziekana, dziekana i prorektora. Głównym przedmiotem jego badań i prac jest historia prawa kościelnego w Polsce⁷⁴.

⁷¹ Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 424; Pawluk, dz. cyt. s. 209; M. Myrcha, *Sp. ksiądz Piotr Bober*. *Polonia Sacra* 7 (1955) 233—239.

⁷² Pawluk, dz. cyt. s. 218 n.; Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 423 n.; M. Myrcha, *Ks. prof. dr Stefan Biskupski*. *Prawo Kanoniczne* 11(1968) nr 3—4 sm 373—376.

⁷³ Pawluk, dz. cyt. s. 218 n.; J. R. Bar, *Ks. prof. Marian Alfons Myrcha*. *Prawo Kanoniczne* 20 (1977) nr 3—4 s. 5—10.

⁷⁴ Petrani, *Prawo kanoniczne...*, s. 224; Pawluk, dz. cyt. s. 219 n.; M. Fałka, *Ks. prof. Ignacy Subera*. *Prawo Kanoniczne* 20 (1977) nr 1—2 s. 5—9.

Od lat sześćdziesiątych Wydział Prawa Kanonicznego ATK zwiększył znacznie liczbę pracowników naukowo-dydaktycznych, zatrudniając szereg kanonistów, zwłaszcza młodszego pokolenia, w tym także własnych absolwentów, którzy po uzyskaniu stopni i tytułów naukowych stali się samodzielnymi pracownikami naukowymi. Są to profesorowie: o. Joachim R. Bar, ks. Marian Zurowski, ks. Tadeusz Pawluk, ks. Remigiusz Sobański oraz docenci: ks. Ferdynand Pasternak, ks. Marian Fąka, ks. Edward Sztafrowski i ks. Marian Pastuszko. Zapewniło to Wydziałowi dobrą obsadę katedr oraz przyczyniło się do wyraźnego ożywienia kanonistyki polskiej i znacznego powiększenia jej dorobku.

Na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK przeprowadzono 11 habilitacji. Habilitowali się obecni jego pracownicy: ks. I. Subera, o. J. R. Bar, ks. M. Zurowski, ks. T. Pawluk, ks. R. Sobański, ks. F. Pasternak, ks. M. Fąka, ks. E. Sztafrowski, ks. M. Pastuszko, ks. M. Szegda oraz pracujący poza Wydziałem ks. F. Bogdan i ks. T. Pieronek. W roku akad. 1978/79 Wydział Prawa Kanonicznego ATK zatrudniał 7 profesorów, 5 docentów oraz 7 adiunktów i asystentów.

Należy podkreślić, że w okresie powojennym także niektórzy kanoniści spoza omówionych ośrodków akademickich przeprowadzili habilitacje. Są nimi wymienieni już: ks. dr Jan Dudziak, profesor seminarium duchownego w Tarnowie, ks. dr Franciszek Bogdan, profesor seminarium Księży Pallotynów w Ołtarzewie i ks. dr Mirosław Szegda. Również ks. doc. W. Góralski przed habilitacją był tylko profesorem seminarium duchownego w Płocku. W stosunku do okresu międzywojennego wzrosła znacznie liczba kanonistów polskich, którzy pracując na różnych stanowiskach w kraju lub za granicą mają swój udział w tworzeniu nauki prawa kanonicznego. Należą do nich m. in.: oprócz już wymienionych zmarli niedawno kard. Bolesław Filipiak, wcześniej audytor i dziekan Roty Rzymskiej, ks. Władysław Padacz, kapelan Prymasa Polski i oficjał Sądu Metropolitalnego w Warszawie⁷⁵, ks. Kazimierz Karłowski z Poznania, a ponadto aktualnie zatrudnieni w dykasteriach Kurii Rzymskiej — o. Michał Machejek, ks. Zenon Grocholewski i ks. Antoni Stankiewicz oraz w kraju — ks. Józef Glemp, obecnie biskup warmiński, ks. Władysław Pawelczak z Poznania, ks. Kazimierz Nasiłowski, bp Tadeusz Szwaagrzyk i ks. Jan Walicki z Częstochowy, ks. Stanisław Bista z Katowic. Pełna lista tych, którzy wnieśli swój wkład do nauki prawa kanonicznego w ostatnim sześćdziesięcioleciu byłaby oczywiście znacznie dłuższa.

⁷⁵ Zob. A. Gościński, *Bibliografia prac ks. Władysława Padacza za lata 1923—1972*. *Prawo Kanoniczne* 16 (1973) nr 3—4 s. 397—414.

II. Prace kanonistów

Jednym z czynników czy nawet warunków rozwoju wszelkiej działalności naukowej, także w zakresie prawa kanonicznego, jest obok możliwości wydawania osobnych prac istnienie odpowiednich czasopism⁷⁶. W okresie międzywojennym nie było czasopisma poświęconego wyłącznie prawu kanonicznemu. Kanoniści mogli więc publikować swe prace tylko w innych czasopismach. W 1918 r. u progu omawianego okresu istniały tylko dwa czasopisma ogólnoteologiczne: *Gazeta Kościelna. Pisemo poświęcone sprawom kościelnym i społecznym*⁷⁷ oraz *Ateneum Kapłańskie*, miesięcznik poświęcony m. in. prawu kanonicznemu⁷⁸. Ponadto istniały czasopisma historyczne, jak *Kwartalnik Historyczny*⁷⁹ i *Przegląd Historyczny*⁸⁰, w których ukazywały się również prace historii prawa kościelnego.

W okresie międzywojennym powstało szereg nowych czasopism. Kanoniści nie mając własnego czasopisma mogli publikować swe prace w czasopismach teologicznych bądź historyczno-prawnych.

Z czasopism teologicznych tego okresu należy wymienić: „Przegląd teologiczny”⁸¹, wychodzący od roku 1931 jako *Collectanea Theologica*, *Kwartalnik Teologiczny Wileński*⁸², następnie *Studia Teologiczne Wileńskie*⁸³, *Polonia Sacra*⁸⁴ oraz *Nova Polonia Sacra. Czasopismo poświęcone badaniu historii Kościoła, prawa kanonicznego i literatury teologicznej w Polsce*⁸⁵. Z innych czasopism na uwagę kanonistów zasługują *Pamiętnik Historyczno-Prawny*⁸⁶ i *Przewodnik Historyczno-Prawny*⁸⁷.

Polska Akademia Umiejętności w Krakowie oraz poszczególne towarzystwa naukowe we Lwowie, Warszawie, Poznaniu i Toruniu wydawały sprawozdania lub roczniki, w których zamieszcza-

⁷⁶ Sawicki, *Die Entwicklung der Kirchenrechtswissenschaft...*, s. 243.

⁷⁷ Lwów 1893—1939. R. 1—46.

⁷⁸ Wydawany pod kierunkiem profesorów seminarium duchownego wrocławskiego. Włocławek 1909.

⁷⁹ Organ Towarzystwa Historycznego. Lwów 1887.

⁸⁰ Warszawa 1905.

⁸¹ Wydany przez ośrodek lwowski. Lwów 1920—. Od 1923 organ Polskiego Towarzystwa Teologicznego.

⁸² Wilno 1923—26, t. 1—4.

⁸³ M. Rechowicz, *Uwagi wstępne*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, pod red. M. Rechowicza, t. 3 cz. 1. s. 25.

⁸⁴ Pod red. J. Fijałka, Kraków 1918—1921 nr 1—5.

⁸⁵ Kraków 1928—1939, t. 1—3.

⁸⁶ Lwów 1925—1939.

⁸⁷ Lwów 1930—1937.

no także prace kanonistyczne⁸⁸.¹ Akademia Umiejętności w Krakowie wydawała też serię pt. *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny*⁸⁹ oraz specjalną serię *Studia i materiały do historii ustawodawstwa w Polsce*, w ramach której w latach 1915—1945 ukazało się drukiem 8 tomów.

Nie miały własnych czasopism Wydział Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski. Prace Wydziału Prawa Kanonicznego KUL — podobnie jak innych wydziałów tej uczelni — były wydawane zasadniczo w serii *Biblioteka Uniwersytetu Lubelskiego*, przejętej następnie przez Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, które zostało założone w 1934 r. Łącznie w ramach *Biblioteki Uniwersytetu Lubelskiego* i Towarzystwa Naukowego KUL ukazało się 11 prac z zakresu prawa kanonicznego. Ponadto w serii *Rozprawy doktorskie, magisterskie i seminaryjne* Towarzystwo Naukowe KUL wydało 8 rozpraw doktorskich z Wydziału Prawa Kanonicznego w latach 1935—1938.

Również urzędowe organy diecezjalne publikowały w dziale nieurzędowym artykuły kanonistyczne, przeważnie o charakterze praktycznym⁹⁰.

Okazję do publikowania prac kanonistycznych dawały także różnego rodzaju prace zbiorowe, zwłaszcza księgi pamiątkowe⁹¹.

Po drugiej wojnie światowej zaczęto wydawać nowe czasopiśma poświęcone w części lub w całości prawu kanonicznemu. Od 1949 r. Towarzystwo Naukowe KUL wydaje *Roczniki Teologiczno-Kanonistyczne*, w ramach których prace kanonistyczne były najpierw zamieszczane razem z teologicznymi, a od t. 10 (1963) są publikowane w osobnym zeszycie noszącym podtytuł *Prawo kanoniczne*.

Wznowiona w 1948 r. w Krakowie *Polonia Sacra*, w latach 1955—1958 była wydawana przez profesorów Wydziału Prawa Kanonicznego ATK jako pismo kanonistyczne i nosiła podtytuł *Kwartalnik kanonistyczno-historyczny*.

⁸⁸ Zob. Sprawozdania z posiedzeń Akademii Umiejętności. Kraków 1890—1938; Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Lwów 1921—1939; Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. II Wydział (nauk historycznych). Warszawa 1908—1937; Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Poznań 1927—1938; Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Toruń 1878—1939.

⁸⁹ Kraków 1874—1938. (Podana nazwa od r. 1891).

⁹⁰ Wykaz tych czasopism podaje J. Bar, W. Zmarz, *Polska bibliografia prawa kanonicznego*, t. 2. Lublin 1947 s. 326 n.

⁹¹ Zob. np. *Matżeństwo w świetle nauki katolickiej*. Praca zbiorowa profesorów Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin 1928; *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*. Lwów 1925. T. 1—2; *Księga pamiątkowa ku*

Od 1958 r. Wydział Prawa Kanonicznego ATK wydaje kwartalnik *Prawo Kanoniczne* (w dwóch tomach rocznie), który od 1967 r. nosi podtytuł *Kwartalnik prawnohistoryczny*, udostępniający lamy częściowo również pracom z historii Kościoła w Polsce.

Prace kanonistyczne są publikowane także w innych czasopismach — teologicznych, historycznych i prawnohistorycznych, jak wznowione po wojnie *Ateneum Kapłańskie* i *Collectanea Theologica* oraz powstałe w tym okresie *Nasza Przeszłość* (Kraków 1946 —), *Czasopismo Prawno-Historyczne* (Poznań — Warszawa 1948 —), *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* (Lublin 1959 —), *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* (Lublin 1958 —). Streszczenia i krótsze prace kanonistyczne są zamieszczane w *Sprawozdaniach Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*⁹².

W ostatnich kilkunastu latach szereg ośrodków teologicznych w Polsce przystąpiło do wydawania własnych czasopism naukowych, przeważnie w formie roczników, które są dostępne również dla kanonistów. Najstarsze z nich są *Studia Warmińskie* wydawane w Olsztynie od 1964 r. W dalszych latach zaczęły się ukazywać: *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* (Katowice 1968 —), *Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego* (Opole 1968 —), *Analecta Cracoviensia*⁹³, *Colloquium Salutis*⁹⁴, *Studia Polplińskie* (Pelplin 1969 —), *Poznańskie Studia Teologiczne* (Poznań 1972 —), *Częstochowskie Studia Teologiczne* (Częstochowa 1973 —), *Płockie Studia Teologiczne* (Płock 1973 —), *Studia Gnesnensia* (Gniezno 1975 —), *Tarnowskie Studia Teologiczne* (Tarnów).

Prace kanonistów znajdujemy ponadto w dziełach zbiorowych, m. in. w: *Pastori et Magistro* (praca wydana z okazji 50-lecia kapłaństwa biskupa Piotra Kałwy, Lublin 1966), *Kościół w świetle Soboru* (Poznań 1968), *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce* (cz. 1—3 Lublin 1969), *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej* (poświęcona Prymasowi Polski, Lublin 1973), *W kierunku prawdy* (pod red. B. Bejzego, Warszawa 1976).

Na kierunki badań i prac w zakresie kanonistyki wpływają w

czci Władysława Abrahama. Lwów 1930. T. 1—2; *Księga pamiątkowa ku czci J. E. X. Biskupa Mariana Leona Fulmana*. Lublin 1939. C. 1—3.

⁹² Nr 1—17 noszą tytuł „Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych”, nr 18—20 „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, a od nr 21 „Summarium Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”.

⁹³ *Studia Philosophico-Theologica edita a professoribus Pontificiae Facultatis Theologicae Cracoviae*. Kraków 1969—.

⁹⁴ *Wrocławskie Studia Teologiczne*. Wrocław 1969—.

pewnej mierze różne impulsy zewnętrzne, zwłaszcza ważniejsze wydarzenia w życiu Kościoła powszechnego czy lokalnego⁹⁵.

Do takich wydarzeń należały w okresie międzywojennym m. in. publikacja nowego Kodeksu prawa kanonicznego, odzyskanie niepodległości przez Polskę i związane z tym zagadnienia konstytucji i konkordatu, dalej uregulowanie sytuacji prawnej Stolicy Apostolskiej⁹⁶. W okresie zaś powojennym przede wszystkim — Sobór Watykański II i jego nauka, nowe instytucje kościelne powołane w oparciu o postanowienia Soboru, rewizja Kodeksu prawa kanonicznego. Każde z tych wydarzeń znalazło bezpośredni oddźwięk w pracach kanonistów polskich.

Ogłoszenie nowego Kodeksu prawa kanonicznego zapoczątkowało opracowanie podręczników i komentarzy do całości lub poszczególnych jego części oraz dało inspirację do wielu prac monograficznych, którym poświęcimy jeszcze nieco uwagi przy omawianiu publikacji kanonistycznych dotyczących poszczególnych działów prawa kodeksowego. Tu trzeba wspomnieć o pracach, które zawierają ogólne omówienie bądź charakterystykę nowego kodeksu. Należą do nich m. in. prace: W. Abrahama, *Nowy kodeks prawa kanonicznego*⁹⁷, ks. B. Żongółowicza, *O kodyfikacji prawa kościelnego*⁹⁸, L. Halbana, *Zasady społeczne nowego kodeksu prawa kościelnego. Próba syntezy* (Poznań 1922).

Odzyskanie przez Polskę niepodległości nadało szczególnej aktualności sprawie stosunków nowego państwa z Kościołem. Znalazło to wyraz m. in. w pracach: J. Brzezińskiego, *Przyszła Polska a Kościół* (Kraków 1918) i *O stosunku Kościoła do państwa w Polsce* (Kraków 1924), W. Jaworskiego, *Kościół rzymsko-katolicki a konstytucja polska*⁹⁹, ks. W. Meysztowicza, *De conditione iuridica Ecclesiae in Polonia*¹⁰⁰, E. Jarry, *Éléments religieux dans la législation polonaise*¹⁰¹, ks. P. Kałwy, *Kościół i sprawy religijne w nowej konstytucji polskiej*¹⁰², J. Sawickiego, *Podstawy konstytucyjne ustawodawstwa wyznaniowego w Polsce*¹⁰³.

Przedmiotem żywego zainteresowania był również konkordat polski z 1925 r. oraz inne konkordaty i traktaty Stolicy Apostolskiej, zwłaszcza traktat laterański.

Z wielu publikacji dotyczących konkordatów wymienić trzeba

⁹⁵ Zob. Sawicki, *Die Entwicklung der Kirchenrechtswissenschaft in Polen...*, s. 243 n.

⁹⁶ Tamże s. 247—251 n.

⁹⁷ *Polonia Sacra* 1 (1918) 1—28.

⁹⁸ *Przegląd Teologiczny* 8 (1927) 1—26, 142—161.

⁹⁹ *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 22 (1922) 1—8.

¹⁰⁰ *Ius Pontificium* 10 (1930) 269—279.

¹⁰¹ *Themis Polska*, seria 3, t. 7 (1932) 82—99.

¹⁰² *W: Kościół*, Lublin 1936 s. 206—224.

¹⁰³ *Przegląd Współczesny* 58 (1936) 324—350.

przynajmniej prace: ks. J. Wiślickiego, *Konkordat. Studium prawne* (Lublin 1926), A. Vetulaniego, *Dążenia powojennej polityki konkordatowej*¹⁰⁴, ks. S. Mystkowskiego, *Konkordaty w Polsce niepodległej i porozbiorowej* (Warszawa 1923), W. Abrahama, *Konkordat polski*¹⁰⁵ i *Studia wstępne o konkordacie Stolicy Apostolskiej z Rzeczpospolitą Polską*¹⁰⁶, L. Halbana, *Konkordat zawarty między Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską* (Warszawa 1925), B. Wilanowskiego, *Ustępstwa ze strony Kościoła na rzecz państwa poczynione w konkordacie z 10 lutego 1925 w świetle innych konkordatów* (Wilno 1928). Na temat traktatu laterańskiego pisali m. in.: B. Bouffał, *Układy laterańskie 11 lutego 1929 r.* (Warszawa 1931), ks. J. Wiślicki, *Umowy laterańskie* (Lublin 1930), L. Halban, *Pakta laterańskie* (Warszawa 1931).

W okresie powojennym najważniejszym wydarzeniem w życiu Kościoła był Sobór Watykański II. Przyniósł on nowe naświetlenie wielu zagadnień także z zakresu prawa kanonicznego, przede wszystkim przedstawił pełny wykład nauki o Kościele. Dał początek nowym instytucjom jak synod biskupów, rady kapłańskie i duszpasterskie, a istniejącym już np. konferencjom biskupim nadał nowy kształt. W okresie Soboru została również zapoczątkowana odnowa prawa kanonicznego. Niektóre zagadnienia dyscypliny kościelnej już otrzymały nowe określenia. Całość zaś prawa kanonicznego jest poddawana gruntownej rewizji. Te wydarzenia i zmiany w Kościele stały się przedmiotem szczegółowych dociekań i komentarzy, które znalazły wyraz w licznych publikacjach.

Problem pojęcia Kościoła i jego konstytucji oraz wynikające stąd inspiracje dla prawa kanonicznego podejmowali w swych pracach m. in.: ks. M. Żurowski, *Prawne aspekty konstytucji „Lumen gentium”*¹⁰⁷, ks. R. Sobański, *Osobowość prawna Kościoła katolickiego w świetle konstytucji „Lumen gentium”*¹⁰⁸, *Chrzest jako podstawa jedności Kościoła* (Warszawa 1971), *De constitutione Ecclesiae et natura iuris in mysterio Divino intelligendis*¹⁰⁹, ks. E. Szafranski, *Inspiracje soborowe w zakresie prawa kanonicznego*¹¹⁰.

Nowe formy i przejawy kolegalnego działania w Kościele sta-

¹⁰⁴ Przegląd Powszechny 207 (1935) 23—37, 294—309.

¹⁰⁵ Przegląd Współczesny 1 (1922) 159—174.

¹⁰⁶ Nova Polonia Sacra 2 (1926) 135—189.

¹⁰⁷ Prawo Kanoniczne 10 (1967) nr 1—2 s. 59—88.

¹⁰⁸ Tamże, 11 (1968) nr 3—4 s. 3—18.

¹⁰⁹ Monitor Ecclesiasticus 100 (1975) 3—28. Wersja polska tegoż pt. *Kościół — jego konstytucja i prawo w tajemnicy zbawienia*. *Analecta Cracoviensia* 8 (1976) 217—246.

¹¹⁰ Prawo Kanoniczne 14 (1971) nr 1—2 s. 3—28.

ły się przedmiotem wielu prac, m. in.: ks. E. Sztafrowskiego, *Kolegialne działania biskupów na tle Vaticanum II. Studium dogmatyczno-kanoniczne* (Warszawa 1975), ks. T. Pawluka, *Struktury kolegialne w posoborowym prawie kanonicznym*¹¹¹, ks. J. Grzywacza, *Zmiany w kościelnych strukturach organizacyjnych*¹¹², ks. S. Sołtyziewskiego, *Synod biskupów*¹¹³, bpa W. Wójcika, *Organizacja i procedura synodu biskupów*¹¹⁴, ks. S. Sołtyziewskiego, *Konferencje biskupów*¹¹⁵, ks. P. Hempereka, *Stanowisko prawne konferencji biskupów*¹¹⁶, ks. E. Sztafrowskiego, *Uprawnienia konferencji biskupich*¹¹⁷, bpa W. Wójcika, *Rada kapłańska*¹¹⁸, ks. T. Pieronka, *Rada kapłańska wyrazem soborowej odnowy prezbiterium*¹¹⁹, ks. T. Pawluka, *Struktura rady kapłańskiej*¹²⁰, bpa W. Wójcika, *Rada duszpasterska*¹²¹.

Rozszerzenie władzy biskupów stało się impulsem do podjęcia tego zagadnienia m. in. przez: ks. T. Pawluka, *Uprawnienia i przywileje biskupów zawarte w Motu proprio „Pastorale munus” Pawła VI*¹²², ks. J. Walickiego, *Uprawnienia biskupów według Motu proprio Ojca św. Pawła VI „Pastorale munus”*¹²³, ks. J. Rybczyka, *Władza dyspensowania od przeszkód małżeńskich w Motu proprio „Pastorale munus”*¹²⁴, ks. J. Krukowskiego, *Podmiot uprawnień w „Pastorale munus”*¹²⁵, ks. M. Żurowskiego, *Dyspensowanie od prawa powszechnego w świetle Motu proprio „De Episcoporum muneribus”*¹²⁶.

Szczególnie żywe zainteresowanie kanonistów wzbudziła podjęta przez Kościół reforma kodeksu prawa kanonicznego. Przede wszystkim stała się inspiracją do refleksji nad założeniami reformy oraz nad podstawami, celem i rolą prawa kanonicznego. Tą problematyką zajmowali się głównie ks. R. Sobański, *Współczesne tendencje w prawie kanonicznym*¹²⁷, *Wprowadzenie do*

¹¹¹ Studia Warmińskie 6 (1969) 347—375.

¹¹² Prawo Kanoniczne 13 (1970) nr 1—2 s. 3—20.

¹¹³ Tamże, 9 (1966) nr 3—4 s. 287—300.

¹¹⁴ Ateneum Kapłańskie 71 (1968) 142—158.

¹¹⁵ Prawo Kanoniczne 10 (1967) nr 3—4 s. 29—43.

¹¹⁶ Tamże, 13 (1970) nr 1—2 s. 21—48.

¹¹⁷ Tamże, 14 (1971) nr 1—2 s. 29—60.

¹¹⁸ Ateneum Kapłańskie 71 (1968) 221—233.

¹¹⁹ Prawo Kanoniczne 12 (1969) nr 3—4 s. 3—28.

¹²⁰ Studia Warmińskie 8 (1971) 493—502.

¹²¹ Ateneum Kapłańskie 73 (1969) 299—312.

¹²² Warmińskie Wiadomości Diecezjalne 19 (1964) 25—37.

¹²³ Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne 39 (1965) 151—191.

¹²⁴ Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 12 (1965) z. 5 s. 17—31.

¹²⁵ Tamże, 15 (1968) z. 5 s. 103—117.

¹²⁶ Prawo Kanoniczne 10 (1967) nr 3—4 s. 45—78.

¹²⁷ Ateneum Kapłańskie 62 (1961) 175—192.

zagadnienia roli prawa w Kościele¹²⁸, *Salus animarum jako cel prawa kanonicznego*¹²⁹, *De theologicis et sociologicis praemissis theoriae iuris ecclesialis elaborandae*¹³⁰, *Model Kościoła-tajemnicy jako podstawa teorii prawa kościelnego*¹³¹ i ks. M. Żurowski, *Cechy charakterystyczne prawodawstwa kanonicznego w świetle posoborowych tendencji*¹³². Powstała nowa dyscyplina naukowa zajmująca się podstawami prawa kanonicznego, mianowicie teologia prawa kanonicznego, której propagatorami w Polsce są ks. M. Żurowski, *Wprowadzenie do teologii prawa kanonicznego*¹³³ oraz ks. R. Sobański, *Teologia prawa jako nauka o ontologicznych podstawach prawa kościelnego*¹³⁴ i *Zarys teologii prawa kościelnego* (Warszawa 1973).

W dalszej kolejności na uwagę zasługują publikacje zawierające informacje o przebiegu prac nad rewizją prawa kanonicznego oraz krytyczną analizę ich wyników. Należą do nich prace: ks. S. Bisty, *Z prac nad rewizją kodeksu prawa kanonicznego*¹³⁵, bpa W. Wójcika, *Reforma prawa kanonicznego*¹³⁶, *Prace nad prawem patrymonialnym Kościoła*¹³⁷, ks. W. Góralskiego, *Prace konsultorów grupy IV „De sacra Hierarchia” („De clericis”) nad rewizją kodeksu prawa kanonicznego*¹³⁸, ks. M. Myrchy, *De lege ferenda in iure poenali canonico animadversiones*¹³⁹, ks. J. Rybczyka, *Projekt reformy prawa małżeńskiego*¹⁴⁰.

Projekt wprowadzenia nowej procedury administracyjnej w Kościele zwrócił uwagę na problematykę władzy administracyjnej i jej aktów, czego wyrazem są prace ks. M. Żurowskiego, *Criterion distinctionis inter potestatem administrativam iudiciale et volutarium*¹⁴¹ i *Akty administracyjne i ich rola w organizmie Kościoła*¹⁴² oraz ks. J. Krukowskiego, *Kompetencje Drugiej Sekcji Sygnatury Apostolskiej w sprawach administracyjnych*¹⁴³, *Pojęcie aktu administracyjnego*¹⁴⁴, *Podział aktów administracyjnych*

¹²⁸ Prawo Kanoniczne 18 (1975) nr 1—2 s. 3—24.

¹²⁹ W: W kierunku prawdy. Warszawa 1976 s. 201—217.

¹³⁰ Periodica de re morali, canonica, liturgica 66 (1977) 657—681.

¹³¹ Prawo Kanoniczne 21 (1978) nr 1—2 s. 39—60.

¹³² Tamże, 10 (1967) nr 3—4 s. 3—27.

¹³³ Tamże, 10 (1967) nr 1—2 s. 3—32.

¹³⁴ Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 5 (1972) 59—70.

¹³⁵ Tamże, 3 (1970) 287—301.

¹³⁶ W: W nurcie zagadnień soborowych, 5 (1972) 321—343.

¹³⁷ Prawo Kanoniczne 20 (1977) nr 1—2 s. 213—229.

¹³⁸ Tamże, 18 (1975) nr 1—2 s. 211—256.

¹³⁹ Tamże, 18 (1975) nr 3—4 s. 15—80.

¹⁴⁰ Tamże, 20 (1977) nr 1—2 s. 201—211; nr 3—4 s. 149—165.

¹⁴¹ Periodica de re morali, canonica, liturgica 62 (1973) 375—391.

¹⁴² Prawo Kanoniczne 19 (1976) nr 1—2 s. 49—73.

¹⁴³ Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 18 (1971) z. 5 s. 93—107.

¹⁴⁴ Tamże, 21 (1974) s. 115—125.

w prawie kanonicznym¹⁴⁵, *Problem sądowej kontroli aktów administracyjnych w prawie kanonicznym*¹⁴⁶.

Zarówno przedstawiony tu wykaz problemów, jakich dostarczył kanonistom Sobór Watykański II i ustawodawstwo posoborowe oraz dokonywana reforma prawa kanonicznego jak i zestaw prac ilustrujących zainteresowanie tymi problemami są oczywiście bardzo niekompletne. Omówienie całości problematyki i podejmujących ją prac stanowi zadanie nie do wykonania w opracowaniu, które w zamierzeniu autora ma stanowić przegląd dorobku kanonistyki polskiej ostatniego sześćdziesięciolecia. Chodzi raczej o przykładowe ukazanie, że kanonistyka ta żywo reagowała na wydarzenia i zmiany dokonujące się w Kościele.

Dla pełniejszego, choć z konieczności bardzo niekompletnego ukazania dorobku kanonistyki polskiej omawianego okresu trzeba jeszcze dokonać przeglądu zarówno opracowań odnoszących się do całości obowiązującego prawa kanonicznego, jak i prac dotyczących poszczególnych działów tego prawa, które były podejmowane bez specjalnych inspiracji czy okazji.

Kanonistyka polska jest jak dotychczas jedyną dyscypliną kościelną, która posiada pełne opracowanie bibliografii (tymczasem do r. 1973). Pracę tę wykonał w znacznej mierze o. prof. J. Bar, który wspólnie z o. W. Zmarzem opublikował najpierw *Polską bibliografię prawa kanonicznego od wynalezienia druku do 1940 roku* (t. 1—2, Lublin 1947—1960). Następnie kontynuując to dzieło sam i przy współpracy innych doprowadził je do roku 1971¹⁴⁷.

Z prac bibliograficznych polskich kanonistów zasługuje ponadto na szczególną uwagę J. Sawickiego, *Bibliographia synodorum particularium*, wydana w Watykanie w 1967 r. i następnie uzupełniana¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Tamże, 22 (1975) z. 5 s. 31—39.

¹⁴⁶ Zeszyty Naukowe KUL 18 (1975) nr 1 s. 35—40.

¹⁴⁷ J. Bar, *Polska bibliografia prawa kanonicznego za lata 1941—1947* (Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1 (1949) 477—487); tenże, *Polska bibliografia prawa kanonicznego za lata 1941—1956* (Prawo Kanoniczne 1 (1958) nr 1—2 s. 387—439); J. Bar, A. Schletz, *Polska bibliografia teologiczna za lata 1940—1948* (Warszawa 1969); J. Bar, R. Sobański, *Polska bibliografia teologii i prawa kanonicznego za lata 1949—1968* (Warszawa 1972); *Polska bibliografia teologii i prawa kanonicznego za rok 1969*. Praca zbiorowa pod red. J. Bara (Warszawa 1971); *Polska bibliografia teologii i prawa kanonicznego za rok 1970*. Praca zbiorowa pod red. J. R. Bara (Warszawa 1972); *Polska bibliografia nauk kościelnych za rok 1971*. Praca zbiorowa pod red. J. R. Bara i R. Sobańskiego (Warszawa 1973).

¹⁴⁸ *Supplementum ad Bibliographiam synodorum particularium*. Traditio 24 (1968) 508—511; *Supplementum secundum ad Bibliographiam synodorum particularium*. Traditio 26 (1970) 470—478; *Supplementum tertium ad Bibliographiam synodorum particularium*. Bulletin of Me-

W nauczaniu, a zwłaszcza poznawaniu prawa kanonicznego ważną rolę spełniają podręczniki. Sprawa opracowania nowego podręcznika stała się szczególnie pilna po wydaniu Kodeksu prawa kanonicznego. W ciągu kilku lat od tego wydarzenia ukazały się dwa podręczniki: ks. I. Grabowskiego, *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu* (Lwów 1921) i ks. F. Bączkowicza, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa* (t. 1—2, Kraków 1923—1924). Podręczniki te uzupełniane i wznowiane dwukrotnie służyły przez kilkadziesiąt lat alumnom seminariów duchownych oraz kapłanom pracującym w urzędach i sądach kościelnych oraz w duszpasterstwie¹⁴⁹. Każda edycja tych opracowań ulegała szybko wyczerpaniu.

Niewystarczalność wymienionych podręczników dla studiów na wydziałach prawa kanonicznego oraz szybko postępujące zmiany w ustawodawstwie kościelnym od Soboru Watykańskiego II uwidaczniały palącą potrzebę opracowania nowego, obszerniejszego podręcznika. Inicjatywę w tej sprawie wysunął w 1967 r. Wydział Prawa Kanonicznego ATK i wkrótce — od 1968 r. — nastąpiła jej realizacja. Pod ogólnym tytułem *Zarys prawa kanonicznego* ukazało się dotychczas 18 zeszytów, właściwie tomów, obejmujących w zasadzie całość prawa kanonicznego¹⁵⁰. Z wyjątkiem dwóch opracowali je profesorowie i pracownicy Wydziału Prawa Kanonicznego ATK. Każdy zeszyt jest poświęcony określonemu działowi prawa kanonicznego. Niektóre tomy zostały następnie po uzupełnieniu już wznowione jako osobne pozycje.

Ponadto ks. E. Sztafrowski wydał w dwóch tomach *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa* (Warszawa 1976—1979). Nie trzeba uzasadniać, że obydwie podręczniki dobrze służą nauczaniu i uczeniu się prawa kanonicznego.

Znaczny dorobek osiągnęła kanonistyka polska omawianego okresu w dziedzinie historii prawa kanonicznego.

Do historii zbiorów prawa powszechnego poważny wkład wniósł A. Vetulani pracami: *Les manuscrits du Décret de Gratien et des oeuvres des décretistes dans les bibliothèques polonaises*¹⁵¹, De-

dieval Canon Law. New Series vol. 1:1971 s. 57—61; *Supplementum quartum ad Bibliographiam synodorum particularium*. Tamże, vol. 4: 1974 s. 87—92.

¹⁴⁹ Kolejne wydania podręcznika Grabowskiego: wyd. 2, Lwów 1927, wyd. 3, Warszawa 1948; Bączkowicza: wyd. 2 uzupełnił J. Baron, Kraków 1932—1933, wyd. 3 w 3 tomach uzupełnili J. Baron i W. Stawinoga, Opole 1957—1958.

¹⁵⁰ Z zaplanowanych zeszytów nie ukazał się tylko zeszyt obejmujący prawo karne.

¹⁵¹ W: *Studia Gratiana*, 1 (1954) 219—287.

kret Gracjana i pierwsi dekretyści w świetle nowego źródła (Wrocław 1955), *Le Décret de Gratien et le premiers decretistes à lumière d'une source nouvelle*¹⁵². Podręcznikowe opracowanie źródeł prawa powszechnego opublikował ks. I. Subera, *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego* (Warszawa 1970).

Ukazało się sporo krytycznych opracowań i edycji polskiego ustawodawstwa synodalnego. Są to m. in.: A. Vetulaniego, *Studia nad tekstami i znaczeniem Statutu Łęczyckiego z r. 1180* (Lwów 1932), *Statuty synodalne Henryka Kietlicza* (oprac. A. Vetulani, Kraków 1938), T. Silnickiego, *Kardynał legat Gwido, jego synod wrocławski z roku 1267 i statuty tego synodu* (Lwów 1931), *Statuty synodalne wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420* (z materiałów B. Ulanowskiego wydali J. Fijałek i A. Vetulani, Kraków 1951), ks. M. Fąki, *Synod diecezjalny poznański z roku 1642*¹⁵³.

W okresie powojennym najwięcej w dziedzinie historii ustawodawstwa synodalnego dokonał Jakub Sawicki. W latach 1945—1963 opublikował pod ogólnym tytułem Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne 10 tomów studiów dotyczących ustawodawstwa synodalnego diecezji krakowskiej, wileńskiej, łuckiej, chełmskiej, gnieźnieńskiej, płockiej, przemyskiej i wrocławskiej. Dzieło to zamierzone jako przygotowanie do pełnej edycji ustawodawstwa synodalnego w Polsce¹⁵⁴ w tomach IV, VIII, IX i X, odnoszące się do diecezji chełmskiej, przemyskiej i wrocławskiej, zawiera oprócz studiów również wszystkie teksty związane z synodami tych diecezji.

Historię ustawodawstwa synodalnego w Polsce opracowali: ks. P. Kałwa, *Rys historyczny prowincjonalnego ustawodawstwa synodalnego w Polsce przedrozbiorowej*¹⁵⁵, bp W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo partykularne w Polsce przedrozbiorowej na tle powszechnego prawodawstwa kościelnego*¹⁵⁶ i ks. I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich* (Warszawa 1971).

Historia kanonistyki polskiej została opracowana przez ks. A. Petraniego, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX*

¹⁵² Tamże, 7 (1959) 273—353.

¹⁵³ W: *Studia prawno-historyczne*. Warszawa 1971 s. 143—263.

¹⁵⁴ J. Sawicki, *Geschichte und heutiger Stand der Vorbereiten zur Gesamtausgabe der polnischen Synodalstatuten*. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung 46 (1960) 395—429.

¹⁵⁵ W: *Księga pamiątkowa ku czci (...) Biskupa Mariana Leona Fulmana*. Lublin 1939 cz. 1 s. 126—155.

¹⁵⁶ W: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*. Lublin 1969 cz. 1 s. 423—502.

wieku (Lublin 1961), *Kanonistyka*¹⁵⁷, *Historia prawa kanonicznego* (wiek XVI—XVIII)¹⁵⁸, *Prawo kanoniczne w okresie oświecenia oraz w XIX i XX wieku*¹⁵⁹ i ks. T. Pawluka, *Z zagadnień kanonistyki polskiej*¹⁶⁰.

Historia kościelnego prawa polskiego, jego instytucji i organizacji Kościoła w Polsce wzbogaciła się o prace: T. Silnickiego, *Organizacja archidiakonatu w Polsce* (Lwów 1927), *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku* (Kraków 1939, Warszawa 1953), ks. M. Wyszynskiego, *Ze studiów nad historią dziesięciny w Polsce średniowiecznej. I. Czasy Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego* (Lwów 1929), ks. P. Kałwy, *Powstanie i rozwój polskiej kołody jako daniny kościelnej. Studium prawnohistoryczne* (Lwów 1933), A. Vetulaniego, *Początki oficjalu biskupiego w Polsce*¹⁶¹, ks. I. Subery o biskupie włocławskim Józefie Rybińskim¹⁶² i o diecezji włocławskiej¹⁶³, bpa W. Wójcika o pomocy świeckiej dla kościoła w Polsce¹⁶⁴, ks. J. Grzywacza, *Nominacja biskupów w Polsce przedzbiorowej* (Lublin 1960), ks. J. Duziaka o annatach¹⁶⁵ i *Dziesięcina papieska w Polsce średniowiecznej* (Lublin 1974), ks. P. Hemperka, *Oficjalat okręgowy w Lublinie* (Lublin 1974).

Kanonistyka polska omawianego okresu wniosła wkład również do opracowania obowiązującego prawa kanonicznego. Znaj-

¹⁵⁷ W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 1. Lublin 1974 s. 359—399.

¹⁵⁸ Tamże, t. 2 cz. 1. Lublin 1975 s. 505—515.

¹⁵⁹ Tamże, t. 3 cz. 1. Lublin 1976 s. 385—432.

¹⁶⁰ *Prawo Kanoniczne* 19 (1976) nr 3—4 s. 153—230.

¹⁶¹ Kraków 1933 odb. z *Nova Polonia Sacra*. T. 3: 1939 s. 1—56.

¹⁶² M. in. *Józef Rybiński biskup włocławski i pomorski* (*Polonia Sacra* 8 (1956) 317—348); *Działalność polityczna biskupa Józefa Rybińskiego* (*Tamże*, 9 (1957) nr 1 s. 211—243); *Prawno-kościelna działalność biskupa Józefa Rybińskiego* (*Tamże*, 9 (1957) nr 4 s. 121—184).

¹⁶³ *Terytorium diecezji włocławskiej i pomorskiej* (*Prawo Kanoniczne* 4 (1961) 681—768).

¹⁶⁴ *Wpływ sytuacji wewnętrznej państwa na wspomaganie Kościoła polskiego w średniowieczu* (*Prawo Kanoniczne* 2 (1959) nr 3—4 s. 67—123); *Problem pomocy świeckiej dla Kościoła polskiego w średniowieczu na tle sytuacji zewnętrznej* (*Tamże*; 3 (1960) nr 1—2 s. 35—70); *Udzielanie pomocy monarszej Kościołowi w Polsce średniowiecznej* (*Tamże*, s. 71—86); *Pomoc świecka dla sądownictwa kościelnego w Polsce średniowiecznej* (*Tamże*, nr 3—4 s. 33—61); *Zagadnienie pomocy świeckiej w sprawach gospodarczych Kościoła w Polsce średniowiecznej* (*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 7(1960) z. 4 s. 53—90).

¹⁶⁵ *Płatnicy i płatności annat papieskich w Polsce* (*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 9 (1962) z. 1 s. 41—63); *U źródeł tworzenia się annat papieskich* (*Tamże*, 10 (1963) z. 4 s. 27—43); *Annaty papieskie w świetle narastających przepisów prawnych ze szczególnym uwzględnieniem Polski* (*Tamże*, 12 (1965) z. 5 s. 103—130); *Rozwój historyczny świadczeń annatowych* (*Tamże*, 13 (1966) z. 5 s. 29—55); *Pobieranie annat papieskich* (*Tamże*, 14 (1967) z. 5 s. 61—97).

duże to wyraz zarówno w pracach o charakterze komentarzy do poszczególnych działów tego prawa jak i w rozprawach monograficznych.

W odniesieniu do norm generalnych posiadamy głównie komentarze: ks. J. Wiślickiego, *Zwyczaj w prawie kanonicznym* (Lublin 1924), o. G. Michielsa, *Normae generales iuris canonici* (t. 1—2, Lublin 1929) i R. Sobańskiego, *Normy ogólne kodeksu prawa kanonicznego* (Warszawa 1969).

Kanoniczne prawo osobowe posiada obszerne opracowania podręcznikowe: ks. M. Żurowskiego, *Normy ogólne prawa osobowego. O duchowieństwie w ogólności* (Warszawa 1968), *O władzy zwyczajnej i delegowanej* (Warszawa 1970), *O duchowieństwie w szczególności. Cz. I. Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem* (Warszawa 1970) i ks. E. Szafrrowskiego, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu* (Warszawa 1968). Rozprawy i prace dotyczące pewnych instytucji prawa osobowego opublikowali: ks. H. Insadowski, *Osoba prawna. Studium prawnokanoniczne* (Lublin 1927), ks. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym* (Lublin 1936), ks. J. Nowicki, *Rezygnacja proboszczów w prawie kanonicznym* (Lwów 1938), *Postulacja w prawie kanonicznym* (Lwów 1939), ks. A. Petrani, *Zasada większości w prawie kanonicznym* (Lublin 1947), ks. S. Biskupski, *Stanowisko proboszcza w świetle prawa kanonicznego* (Płock 1966), ks. J. Bakalarz, *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła zachodniego* (Lublin 1977).

Z zakresu prawa zakonnego zostały ostatnio wydane dwie prace obejmujące całość prawa zakonnego: o. J. R. Bara, *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II* (wyd. 3, Warszawa 1977) oraz ks. F. Bogdana, *Prawo instytucji życia konsekrowanego. Nowe prawo zakonne* (Poznań—Warszawa 1977). Ponadto istnieje z tego zakresu rozprawa ks. W. Fećkiego, *De manifestatione conscientiae in iure religiosorum* (can. 530) (Lublin 1961) i wiele mniejszych prac.

Największe zainteresowanie wzbudzała stale problematyka prawa małżeńskiego. Spośród licznych prac poświęconych prawu małżeńskiemu wymienić należy dwa obszerne dzieła obejmujące całość problematyki prawnej małżeństwa ks. S. Biskupskiego, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego* (t. 1, Warszawa 1956, wyd. 2 opr. M. Żurowski Warszawa 1971) i ks. M. Żurowskiego, *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego* (Katowice 1976) oraz rozprawy: ks. P. Kałwy, *Skutki adopcji cywilnej w kościelnym prawie małżeńskim* (Lublin 1935), ks. P. Bobera, *Pojęcie tajnej przeszkody małżeńskiej w prawie kanonicznym* (Lublin 1935), ks. F. Olszewskiego, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznym* (Lublin 1936), ks. T. Bensch, *Wpływ*

chorób umysłowych na ważność umowy małżeńskiej (Lublin 1936), ks. J. Rybczyka, *Zezwolenie rodziców przy małżeństwie nieletnich dzieci* (Lublin 1949), *Uzdrowienie małżeństwa w związku. Sanatio in radice* (Lublin 1958) i ks. J. Krukowskiego, *Wpływ bojaźni na szacunku na ważność umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym* (Lublin 1970) i *Wpływ intencji sprawcy bojaźni na wartość umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym* (Lublin 1976).

Znacznie mniej zajmowano się pozostałymi sakramentami. Ogólny komentarz opracował ks. J. Grzywacz, *O sakramentach świętych. Chrzest, bierzmowanie, Eucharystia, pokuta, sakrament chorych, kapłaństwo* (Warszawa 1969), a w odniesieniu do święceń ks. W. Szafrąński, *Święcenia w prawie kanonicznym*¹⁶⁶. Problematyki prawnej dotyczą ponadto rozprawy ks. J. Zubki, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego w szczególności tytuł służby diecezji* (Lublin 1935) i ks. L. Pawliny, *Dymisoria w rozwoju historycznym* (Lublin 1936). Znacznie więcej prac podejmujących problematykę prawną sakramentów zostało opublikowanych w czasopiśmie.

Do pozostałych działów prawa rzeczowego komentarze napisali: ks. J. Grzywacz, *Kult Boży. Urząd Nauczycielski Kościoła* (Warszawa 1969), ks. E. Szafrąński, *Miejsca i czasy święte* (Warszawa 1970) i ks. F. Pasternak, *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny* (Warszawa 1970).

Proces kanoniczny zwyczajny został opracowany przez ks. T. Pieronka, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego* (cz. 1 Warszawa 1970) i ks. M. Fąka, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego* (Warszawa 1978 — jest to kontynuacja opracowania Pieronka). Natomiast poszczególne procesy specjalne opracowali: ks. S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, t. 2. *Proces małżeński* (Olsztyn 1960), ks. T. Pawluk, *Kanoniczny proces małżeński* (Warszawa 1973), *Kanoniczna praktyka procesowa w sprawach małżeńskich* (Warszawa 1975), *Kanoniczny proces karny* (Warszawa 1978), ks. J. Zubka, *Proces beatyfikacyjny i kanonizacyjny* (Warszawa 1969).

Procedura administracyjna była przedmiotem badań ks. J. Krzemienieckiego, których rezultatem są jego prace: *Procedura administracyjna w kodeksie prawa kanonicznego* (Kraków 1925), *Główne warunki ważności kanonicznego procesu administracyjnego* (Kraków 1930).

Ponadto rozprawy z zakresu prawa procesowego opublikowali: ks. M. Myrcha, *Dowód ze świadków w procesie kanonicznym* (Lublin 1936) i *Sądy polubowne w prawie kanonicznym. Studium prawnoporównawcze* (Lublin 1948), ks. S. Biskupski, *Obrońca węc*

¹⁶⁶ Prawo Kanoniczne 2 (1959) nr 3—4 s. 233—299; 3 (1960) nr 1—2 s. 215—261; nr 3—4 s. 63—144.

zła w kanonicznym procesie małżeńskim (Łódź 1937), ks. S. Płodzień, *Dowód z opinii biegłych w procesie kanonicznym* (Lublin 1958) i *Quaerela nullitatis jako środek odwoławczy od wyroków w prawie kanonicznym* (Lublin 1959), ks. W. Nachtman, *Trybunał Roty Rzymskiej* (Lublin 1957), ks. T. Pawluk, *Zasada śledcza w kanonicznym procesie karnym*¹⁶⁷ i *Przyznanie sądowe strony w procesie kanonicznym*¹⁶⁸.

Problematykę prawa beatyfikacyjnego podejmowali ks. W. Padacz, o. J. R. Bar, o. M. Machejek, ks. A. Stankiewicz i ks. H. Misztal. Ks. Padacz oprócz licznych artykułów opublikował wspólnie z o. Machejkiem pracę pt. *Sprawy beatyfikacyjne na terenie diecezji* (Poznań 1957).

Kościelne prawo karne było i pozostaje głównym przedmiotem badań ks. M. Myrchy. Jest on autorem wielu prac i studiów z tej dziedziny, m. in.: *Zbiorowa odpowiedzialność w karnym ustawodawstwie kanonicznym, polskim i międzynarodowym*¹⁶⁹, *Skutki nieznamości prawa w karnym ustawodawstwie kanonicznym i polskim*¹⁷⁰, *Nieświadomość bezprawia a wina w karnym ustawodawstwie kanonicznym i polskim*¹⁷¹, *Zwalnianie z cenzur w świetle przepisów prawa kanonicznego*¹⁷², *Ekskomunikacja*¹⁷³, *Interdykt*¹⁷⁴, *Depozycja i degradacja*¹⁷⁵, *Prawo karne. Komentarz do piątej księgi kodeksu prawa kanonicznego. T. II. Kara. Cz. 1. Przepisy ogólne* (Warszawa 1960), *Problem winy w karnym ustawodawstwie kanonicznym*¹⁷⁶ i *Suspensa*¹⁷⁷. Ponadto rozprawy z zakresu prawa karnego opublikowali: ks. S. Czajka, *Przedawnienie w prawie karnym kanonicznym* (Lublin 1934), ks. P. Kurczyński, *De natura et observantia poenarum latae sententiae* (Lublin 1938), ks. M. Żurowski, *Existit in Codice Iuris Canonici responsabilitas communitatis* (Romae 1960) i *De punitione communitatis ratione ipsius delicti*¹⁷⁸.

Należy również wspomnieć o wkładzie kanonistów polskich do

¹⁶⁷ *Studia Warmińskie* 1 (1964) 283—337.

¹⁶⁸ *Tamże*, 5 (1968) 325—472.

¹⁶⁹ *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 1 (1949) 133—181.

¹⁷⁰ *Collectanea Theologica* 23 (1952) 115—163.

¹⁷¹ *Polonia Sacra* 7 (1955) 276—374; 8 (1956) 29—124.

¹⁷² *Tamże* 9 (1957) nr 1 s. 87—210.

¹⁷³ *Tamże*, 9 (1957) nr 4 s. 185—214; 10 (1958) nr 1 s. 81—176; nr 2 s. 15—81; *Prawo Kanoniczne* 1 (1958) nr 1—2 s. 21—182.

¹⁷⁴ *Prawo Kanoniczne* 2 (1959) nr 1—2 s. 73—300.

¹⁷⁵ *Tamże*, 2 (1959) nr 3—4 s. 125—232.

¹⁷⁶ *Tamże*, 8 (1965) nr 2 s. 3—34; 14 (1971) nr 3—4 s. 69—148; 15 (1972) nr 1—2 s. 73—118; nr 3—4 s. 135—193; 16 (1973) nr 1—2 s. 205—275; nr 3—4 s. 321—395; 17 (1974) nr 3—4 s. 141—205.

¹⁷⁷ *Tamże*, 9 (1966) nr 3—4 s. 255—285; 10 (1967) nr 1—2 s. 89—103; nr 3—4 s. 171—223; 11 (1968) nr 3—4 s. 155—226; 12 (1969) nr 1—2 s. 161—172.

¹⁷⁸ *Prawo Kanoniczne* 5 (1962) nr 1—2 s. 41—75.

nauki prawa kanonicznego Kościołów Wschodnich. Problematyką tego prawodawstwa zajmowali się tylko nieliczni kanoniści w Polsce. Na uwagę zasługują prace: ks. A. Petraniego, *De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia catholica* (Romae 1930), ks. P. Pałki, *Nowe prawo małżeńskie w katolickim Kościele Wschodnim*¹⁷⁹, *Powinowactwo jako przeszkoda małżeńska w katolickim Kościele Wschodnim*¹⁸⁰, *Zwyczajna forma zawarcia małżeństwa w nowym ustawodawstwie katolickiego Kościoła Wschodniego*¹⁸¹, ks. J. Kwołka, *Różnice między prawem małżeńskim wschodnim a kodeksem prawa kanonicznego*¹⁸², ks. E. Przekopa, *Patriarchowie wschodni w świetle dekretu Soboru Watykańskiego II De Ecclesiis Orientalibus Catholicis*¹⁸³, *Przeszkoda różności religii w Kościele Bizantyńskim*¹⁸⁴, *Władza patriarchy względem duchowieństwa według aktualnie obowiązującego prawa kanonicznego dla Kościołów Wschodnich katolickich*¹⁸⁵, *Pozycja prawna patriarchy wschodniego Kościoła katolickiego* (Lublin 1976).

Zakończenie

W opracowaniu niniejszym przedstawione zostały niektóre aspekty kanonistyki polskiej ostatniego 60-lecia, zdaniem autora istotne.

Nie ulega wątpliwości, że możliwość prowadzenia systematycznych badań naukowych i ich owocność wyrażająca się w stojących na należytych poziomach pracach naukowych zależy od istnienia i właściwego funkcjonowania ośrodków naukowych. Funkcjonowanie tych ośrodków jest z kolei uzależnione od posiadania odpowiedniej liczby należycie przygotowanych pracowników naukowych. Przygotowanie do badań naukowych jest procesem powolnym i musi być prowadzone systematycznie, aby we właściwym czasie miejsce tych, którzy z konieczności odchodzą, mogli zająć kompetentni następcy.

Ośrodki naukowe stwarzają najlepsze, można powiedzieć, naturalne warunki zarówno do kształcenia młodych adeptów wiedzy jak i kształtowania przyszłych badaczy. Niezbędny jest oczywiście ciągły dopływ odpowiednich kandydatów do podjęcia zadań. Istnienie ośrodków naukowych posiadających odpowiednią kadre pracowników naukowo-dydaktycznych stanowi więc podstawę rozwoju każdej dyscypliny naukowej, także i prawa kanonicznego.

¹⁷⁹ Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 2 (1955) 193—221.

¹⁸⁰ Tamże, 3 (1956) z. 1 s. 231—256.

¹⁸¹ W: Pastori et Magistro. Lublin 1966 s. 267—290.

¹⁸² Polonia Sacra 10 (1958) nr 1 s. 253—274.

¹⁸³ Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 18 (1971) z. 5 s. 109—142.

¹⁸⁴ Prawo Kanoniczne 14 (1971) nr 3—4 s. 33—68.

¹⁸⁵ Tamże, 18 (1975) nr 1—2 s. 147—183.

Patrząc na 60-letni okres kanonistyki polskiej widzimy, że w ciągu tego czasu nauka prawa kanonicznego w Polsce napotykała na rozliczne trudności i ograniczenia. Nie łatwy był start nowych ośrodków kanonistycznych, utworzonych wkrótce po powstaniu niepodległego państwa oraz później po wojnie i zmianach organizacyjnych. Nowe ośrodki musiały zdobywać pracowników, doświadczenie i wytwarzać tradycje dobrej pracy. Niekiedy dawały się odczuć brak stabilizacji i niepewność co do dalszych losów, co nie sprzyjało prowadzeniu systematycznej pracy. Często występował, niekiedy dotkliwy brak dostatecznej liczby pracowników.

Trzeba to wszystko uwzględnić, jeśli się chce właściwie ocenić dorobek kanonistyki polskiej ostatniego 60-lecia. Jeśli się weźmie pod uwagę wszystkie ograniczenia i trudności, okaże się, że nie jest on wcale mały. Zawiera wiele pozycji naukowych, które na pewno przetrwają próbę czasu.

Wydaje się, że występujące w przeszłości braki, zwłaszcza brak odpowiedniej liczby pracowników naukowych, zostały w zasadzie przewyżczone. Istnieją dobre warunki do przygotowania przyszłych kanonistów. Można mieć nawet nadzieję na powiększenie ich liczby, o ile oczywiście zapewniony będzie odpowiedni napływ kandydatów.

Nietrudno zauważyć, że w ostatnich kilkunastu latach dorobek kanonistyczny w Polsce jest intensywnie pomnażany. Złożyło się na to wiele czynników. Powiększająca się liczba pracowników naukowych, łatwiejszy dostęp do osiągnięć kanonistyki zagranicznej i kontakty z kanonistami z zagranicy, większe możliwości publikacji dzięki pomnożeniu liczby czasopism, a także nowe problemy, przed którymi staje Kościół, potrzeba odnowy prawa kanonicznego i jej realizacja stwarzają niewątpliwie właściwe bodźce do podejmowania intensywniejszych badań i prac. Daje to wszystko podstawę do optymizmu na przyszłość, w której pozostaje jeszcze bardzo dużo do zrobienia zarówno w dziedzinie historii ustawodawstwa kościelnego w Polsce jak i aktualnie obowiązującego i wciąż odnawianego prawa kanonicznego.

La canonistique polonaise dans les années 1918—1978.

En 1918 Pologne a recouvré son indépendance. Ce sont déjà 60 ans qui nous séparent de cet événement. Ce fait, nous incite à rappeler les résultats des travaux scientifiques entrepris à cette époque-là dans les domaines des sciences ecclésiastiques.

Le sujet de la présente étude est l'activité scientifique dans le domaine du droit canon en Pologne dans cette période de 60 ans. Cette étude se compose de deux parties. Dans la première, l'auteur présente des centres scientifiques où l'on s'occupait du droit canon ainsi que l'activité des canonistes qui y travaillaient, dans la deuxième, il démontre des impulsions générales et des directions des recherches canonistiques ainsi que des ouvrages plus importants dans ce domaine.

Entre deux guerres, toutes les universités d'état étaient à la fois des centres des recherches scientifiques dans le domaine du droit canon, aussi bien les universités anciennes (à Cracovie et à Lwów) que les nouvelles (à Varsovie, à Wilno et à Poznań) et l'Université Catholique de Lublin, fondée en 1918.

On traitait le droit canon aux facultés de droit et de théologie où il y avait des chaires de droit canon. C'était seulement l'université de Poznań qui n'avait pas de faculté de théologie. À la Faculté de Théologie Catholique de l'Université de Varsovie on a créé la section de droit canon. L'Université Catholique de Lublin a créé la première Faculté de Droit Canon en Pologne qui au commencement disposait de 5 chaires et après, elle s'en est enrichie de 3 suivantes.

Après la deuxième guerre mondiale, le droit canon était successivement éliminé des universités d'état. En 1948 on a dissous les chaires de droit canon aux facultés de droit de toutes les universités, sauf celle de Cracovie. En 1954 on a supprimé les facultés de théologie à Cracovie et à Varsovie (à cette époque-là uniques à côté de l'Université Catholique de Lublin). On les a remplacées par l'Académie de Théologie Catholique à Varsovie, composée de trois facultés dont une est la Faculté de Droit Canon avec 8 chaires. À partir de ce moment la responsabilité pour le développement de la canonistique en Pologne repose sur les facultés de droit canon de l'Université Catholique de Lublin et de l'Académie de Théologie Catholique.

Les canonistes des facultés de droit s'occupaient ant tout de l'histoire du droit canon, surtout du droit synodale en Pologne. Aux facultés de théologie et de droit canon on insistait plutôt sur le problème et les institutions du droit canon, étant actuellement en vigueur dans l'Église, sans négliger tout de même les recherches et les travaux historiques et canonistes.

Les impulsions extérieures, surtout les événements importants dans la vie de l'Église universelle et de l'Église locale polonaise, influent considérablement sur la direction des recherches et des travaux canonistes. Ces événements sont, entre autres, la publication du code de droit canon, la situation légale de l'Église, réglée par la constitution et le concordat, dans la Pologne qui a recouvré son indépendance. Après la deuxième guerre mondiale l'événement le plus important c'était le Concile Vatican II et la fondation de nouvelles institutions ecclésiastiques et tout récemment la réforme du droit canon. Chacun de ces événements avait des répercussions dans les travaux des canonistes polonais.

En plus, pendant toute cette période, on entreprenait des recherches sur l'histoire et l'état actuel de la législation d'Église. Dans l'apport scientifique de cette période on trouve des rédactions et des éditions des sources du droit canon, des bibliographies, des commentaires et des élaborations de l'ensemble et des problèmes particuliers du droit canon ainsi que de nombreuses monographies sur différentes institutions de ce droit. Ce sont les problèmes du droit conjugal ecclésiastique qui inspirait l'intérêt le plus vif.